Din vechea noastră toponimie

de **Nicolae Drăganu.**

1. Tâmpa.

Fără să încercăm un studiu asupra tuturor numirilor de înălţimi româneşti, studiu care ni se pare foarte important pentru trecutul poporului nostru, ne vom opri de astă dată numai asupra a două numiri de înălţimi, care n'au atras până acum atenţiunea filologilor în măsura cuvenită, cu toate că ele ne păstrează nişte urme foarte interesante ale unor nume comune dintre care unul a dispărut, celalalt e pe cale să dispară.

Cel dintâiu este *Tâmpa*, al doilea *Chicera*.

Afară de *Tâmpa* Braşovului (săseşte *Zinne*, ungureşte *Czenkteto)*, înaltă după unii de 961, după alţii de 964 m. peste suprafaţa mării, pe hărţile militare austriace şi pe cea publicată de *V. Meruţiu* mai găsim următoarele Tâmpe:

Tempa, înaltă de 1639 m., la graniţa Galiţiei, spre V. de la Frasin (ung. Körösmező, rut. Iasina) şi NO. de la Călineşti (ung. Kalinfalú), j. Maramureş, între următoarele nume româneşti: spre N. *Brustura* (sat), *Berliaszka* (1560 m.), *Latundur* („Rotundul", 1447 m.); spre O.: *Tataruka* (1710 m.), *Todiasca* (1764 m.); spre S.: *Curpen*, *Mentul* (=„Muncel", 1234 m.); spre SV. *Cobila*, *Deluţ* etc.

Tempa înaltă de 1091 m. lângă *Lunca*, spre O. de la Sighetul Maramureşului, j. Maramureş. Spre NO. de la ea găsim următoarele numiri toponimice româneşti: *Menczul* (=„Muncel", 1241 m.), *Mentul* (=„Muncel", 1500 m.), *Mentul* (=„Muncel", 1330 m.), *Şoimul* (1228 m.), *Butin* (1046 m.) etc.

Tâmpa de 1241 m., spre NO. de la Cârlibaba, în Bucovina.

Tâmpa sau *Tâmpele* de 1631 m. în judeţul Gorj, plasa Novaci, la frontieră (spre O. de la Petroşeni şi NO. de la Parângu),

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

pe stânga râului Lotrul, situat între munţii: *Tărtărăul, Largile* şi *Balul.* Acì se află sucursala vamală *Novaci-Tâmpa* şi pichetul de pază No. 16, numit Tâmpa sau Florile-Albe. Pe aci trece o potecă în Transilvania.[1])

Probabil tot *Tâmpa* va trebui să se citească ori se va fi rostit vreodată şi înălţimea *Tompó* (*Tompó tetò*, 961 m) din Munţii Gurghiului, spre O. dela Chiheriu-de-sus (ung. Felsö-Kóhér) şi NO. de la Çhişiniş-Remetea (ung. Kőszó-Remete, Kőszvényremete), j Mureş-Turda.

Cu *Tâmpa* se numesc nu numai înălţimi, ci şi sate şi pâraie, cele dintâi probabil fiindcă se găseau lângă o înălţime numită Tâmpa, cele din urmă fiindcă izvorau din o înălţime cu acelaşi nume ori treceau pe lângă ea. Astfel un sat *Tâmpa* (ung. *Tompa)* se găseşte în j. Hunedoara, pl. Deva. Nu putem afirmà cu siguranţă dacă numele satului *Tâmpăhaza* (ung. Tompaháza) din j. Alba-inf., pl. Aiud, se poate înşirà la acest loc pentru partea întâie a sa, ori nu. Partea a doua arată proveniénţă ungurească evidentă.[2])

Am amintit pichetul *Tâmpa*, cu No. 16, numit şi Florile-Albe, j. Gorj, situat pe clina de S. a muntelui *Tâmpa.*[3])

Tâmpa se numeşte şi un párâu, j. Prahova, pl. Teleajenul[4]). Forme derivate sânt: *Tâmpeni*, com. rur. j. Olt, pl. Şerb'neşti, situată pe părâul Dorofeiul; *Tâmpeni*, cătun, atârnător de com. Viziiul, pl. Balta, j. Vasluiu[5]), şi numele de familie *Tâmpean* (scris şi *Tempean*) şi *Tâmpanar.* Nu ştim dacă *Tempea* (Radu etc) n'ar trebui citit *Tâmpea* şi înşirat tot la acest loc.[6])

Dacă examinăm locurile numite *Tâmpa*, este evident ca acest cuvânt a numit la început un „munte prăpăstios" sau „râpos", „clina sau coasta stâncoasă a muntelui", „povârniş".

1) *Marele Dicţionar geografic al României*, V. p 607
2) v. S Moldovan şi N Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909, p. 223
3) *M D G* V,607.
4) *M D G* V,607.
5) *M D. G* V,607
6) *Tâmpa* „Tâmpea" se întâlneşte înca în veacul XIV, v I. Bogdan. *De la cine şi când au împrumutat Românii alfabetul cirilic?* în *Lui Maiorescu Omagiu*, Bucureşti, 1900, p. 569

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

De cele mai multe ori „povârnişul“ s'a născut din ruperea muntelui sau „tâmpei“ în două părţi care au continuat să se numească cu forma de plural a „tâmpei“ (cf. *Tâmpa* sau *Tâmpele* din j. Gorj). În acest caz însăşi prăpastia sau strâmtoarea a ajuns să se întrebuinţeze ca trecătoare sau pas. Ori cum, nu trebue să trecem cu vederea faptul că aproape toate *Tâmpele* menţionate mai sus sânt în apropierea unui pas, cf. d. p. cea din apropierea Braşovului, Frasinului, Cârlibabei şi din j. Gorj. O situaţie asemănătoare cu a acestora poate să aibă şi cea de lângă Lunca din j. Maramureşului. Satul *Tâmpa* din j. Hunedoara nu e departe de „Poarta de fier“.

Cum am arătat, de la acest fel de munţi sau coaste de munţi, povârnişuri sau prăpăstii şi-au primit numirea păraiele şi satele din apropiere Având înţelesul de „munte prăpăstios“ sau „râpos“, „clină sau coastă stâncoasă“, „povârniş“, *tâmpa* care cu timpul a încetat de a fi nume comun, izolându-se ca nume propriu, nu poate să aibă nimic comun cu adjectivul *tâmp* =< „tâmpit“ v. bulg. *tąmpŭ* „obtusus“, care ne-a mai dat şi *Toampa* ca nume de oaie[1]), nici cu ungurescul *tompa*, care are acelaşi înţeles şi aceaşi origine slavă.

Dintre limbile care au avut influenţă asupra limbii române numai în albaneză se găseşte un cuvânt cu înţeles înrudit: *timp*, *timbi* m. „Fels“[2]). Acest cuvânt albanez însă se aude numai în Calabria şi după cum crede W. Meyer-Lübke *(Rom. Et, Wörterbuch* No. 8739, p. 660—1) a pătruns în limba albaneză din sudul Italiei, fiind de origine preromană, poate chiar messapică ori sabină, căci se mai aude în mai multe dialecte italiene cu următoarele forme şi înţelesuri: calabr. *timpa* „Felsabsturz“, sic. *timpa* „Hügel“, mallorc., catal. *tumpes* „Bergabhänge“, valenc. *timpa, timba* „Bergabhang“. In unele regiuni cuvântul apare contaminat cu forma **tippa* răspândită şi ea — ca şi varianta **tiffa* — în Italia întreagă şi în Provenţa şi Peninsula iberică *(ibid.,* No. 8731, p. 660).

1) Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului,* Bucureşti, 1915, p. 83 şi 85.

2) G. Meyer, *Etymologisches Worterbuch der albanesischen Sprache,* Strassburg, 1891, p. 430

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

La Varro, *r. r.* 3, 1, 6 e amintit sabinul *teba* 'Hügel', cu care au adus unii în legătură numele *Tibur*; umbrul *Tifernum* arată forma caracteristică acestui dialect cu *f* în loc de lat. *b* (cf. şi G. Meyer, *AEtWb.*, p. 430).

Cu acel **timpa* preroman, despre care am vorbit mai sus, credem că avem de a face în românescul *Tâmpa*, care din nume comun cu înţelesul de „deal, munte prăpăstios", „clină sau coastă stâncoasă" a ajuns să se izoleze ca nume propriu pentru înălţimile, părâul şi localităţile amintite.

Rămâne de clarificat numai dacă în limba română a rămas de a dreptul din limba latină ori a trecut prin limba albaneză la noi, cum pare a se fi întâmplat şi cu alte nume de acest fel. Împrotriva venirii lui prin albaneză grăieşte împrejurarea că cuvântul *timp* se aude în această limbă numai în Calabria, iar aici, evident, a trebuit să străbată numai într'o epocă mai târzie din dialectele italice de sud.

Ar urmà deci ca *Tâmpa* să fie un element latin al limbii române care din punctul de vedere al desvoltării limbii româneşti ar aveà însemnătatea de a da încă o dovadă de strânsa legătură a acesteia cu dialectele italice de sud, cum şi din punct de vedere fonetic că *-i-* în situaţii similare a dat mai în târziu *-â-* (cf. tempus > *tâmp*, iar *timp* e datorit influenţei pluralului *timpi*, v. Ov. Densusianu, *H. l. r.*, II., 1, p. 19; *târnplă*, < templum, Pl.-a, etc.)

Dar lucrul a putut să se petreacă şi altfel. Nu e exclusă adică o legătură oarecare între acest preroman **timpa* şi thessalicul Τέμπη, Τέμπεα,[1]) care însemnează „vale între două coaste

1) Amintim la acest loc că apropierea între un românesc *Tempe* şi grecescul Τέμπη a făcut-o întâiu G. Kisch în *Korrespodenzblatt des Vereins fur siebenbürgische Landeskunde*, fasc„ pe Aug.-Sept. 1910 (subt titlul *Zur Wortforschung*: *1. Altgriechische Ortsnamen in Siebenburgen*, p 29: „Vgl. noch den (rum.) Riednamen *Tempe*, ein in einer Verengerung unseres Sajótales gelegenes Ried = griech. τέμπη „Einschnitt" (Tal zwischen Olymp und Ossa)-zu τέμπω — τέμνω [Wurzel τεμ] „schneide". (Cf şi fasc pe Nov.-Dec. 1911) Constatăm însă împreună cu O. Asboth, *Nyelvtudomány*, vol. III (1910), fasc. 2, p. 108 şi vol. JV (1912), p. 54, că un românesc *Tempe* derivat din un v. gr. Τέμπη din punct de vedere fonetic este cu neputin a. Dacă rostirea poporală a cuvântului este în adevăr *Tempe*, el n'ar puteà fi decât de o proveniență nouă şi nu găsim cine l-ar fi putut aduce de la Greci tocmai în Valea Şieului. Dacă rostirea poporală este *Tâmpe*, explicarea este cea dată de noi acestui cuvânt, cu totul deosebită de cea a lui Kisch.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

de munte", cum şi între tracicul Τέμπυρα „Bergklause".[1]) Şi atunci, chiar dacă le-am derivă din o rădăcină idg. *tem-p* „schneiden", cum crede Kretschmer,[2]) — ceea ce nu e însă probabil, deoarece însemnarea primitivă a fost alta; apropierea lui Τέμπη, Τέμπεα de rădăcina *tem-* „taiu" e mai mult o etimologie populară grecească — ‚ori din *tem-p-* „ziehen", „spannen" (cf. *templa,-orum* „die über die Dachsparren gespannten Querhölzer"), cum crede Thomaschek şi Walde (*l. c.*), ele ne-ar redà tocmai cuvântul tracic care ar fi dat naştere *Tâmpei* românesti, firește, cu felul de rostire şi scriere al scriitorilor greci, care neavând sunetul *î(â)*, a cărui prezenţă în limba română înainte de întâlnirea cu Slavii e dovedită (v. Ov. Densusianu, *H l. r* I, p. 33 şi 271), au încercat să-l transcrie cu o literă menită pentru un sunet apropiat

Dar să examinăm puţin înţelesul cuvântului Τέμπη, Τέμπεα. Suidas, raportându-se la Herodot, scrie: Τέμπη τὰ μεταξὺ τῶν Θετταλίας ὀρῶν περὶ τὸν Ὄλυμπον καὶ τὴν Ὄσσαν στενά. καθόλου δὲ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὄρεσι στενόταται διεκβολαί. καὶ οἱ σύνδενδροι τόποι. ἰδίως δὲ Μακεδονικὰ ὄρη οὕτω καλούμενα, καὶ οἱ στενοὶ τόποι.

Tempe aşadar însemnează nu numai „strâmtoare, pas", „vale între munţi", ci şi „munte".

De fapt „munte stâncos" a trebuit să fie însemnarea tracică primitivă, iar valea romantică a Tempei şi-a luat acest nume (cf. mai sus numele părâului *Tâmpa)* de la coastele stâncoase (de coloare roşietică) şi sălbatice, aproape perpendiculare şi pline de crepături ale muntelui rupt în două în urma unui cutremur de pământ, care a făcut cu putinţă scurgerea prin râul Peneios a locului format de munţii care încercuiau odinioară complet şi mai încercuesc încă în cea mai mare parte şesul Thessaliei.

Herodot, VII, 129 ne spune adică că Thessalia era la început o căldare (κοίλη) plină de apă şi închisă la răsărit de muntele Pelion şi Ossa, la miază-noapte de Olimp, la asfinţit

1) Die Korpilische Bergklause Τέμπυρα westl. von Dymae- Traianopolis erinnert an die Thessalischen Τέμπεα, v. Wz. *temp-* „spännen" vgl. gr. kappad *Témpere* (cu *e* deschis în silaba penultimă), Engpass im Norden von Faraš im Taurus" Thomaschek, *Die alten Traker*, II, 2 în *Anal. acad. din Viena*, fil.-ist., CXXXI, Wien, 1894, p. 89 şi Dr. A. Walde, *LEt.Wb.* ed. II, p. 769.

2) *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, 1896, p. 411, *Kuhns Zeitschrift*, XXXVI, p. 264 ş. u.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

de Pind, iar la miază-zi de Othrys. Cinci râuri (Peneios, Apidanos, Onochonos, Enipeus şi Pamisos) îşi vărsau apa în această căldare. Valea, prin care s'a scurs apa râului Peneios, care a luat asupra-şi numele tuturor celorlalte, s'a născut în urma unui cutremur de pământ: αὐτοὶ μέν νυν Θεσσαλοί φασι Ποσειδέωνα ποιῆσαι τὸν αὐλῶνα δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειός, οἰκότα λέγοντες. ὅστις γὰρ νομίζει Ποσειδέωνα τὴν γὴν σείειν καὶ τὰ διεστεῶτα ὑπὸ σεισμοῦ τοῦ θεοῦ τούτου ἔργα εἶναι, κἂν ἐκεῖνο ἰδὼν φαίη Ποσειδέωνα ποιῆσαι· ἔστι γὰρ σεισμοῦ ἔργον, ὡς ἐμοὶ φαίνεται εἶναι, ἡ διάστασις τῶν ὀρέων.

Scriitorii greci, şi chiar şi poporul grecesc, până târziu pe vremea imperiului bizantin, când cuvântul a început să fie în locuit cu mai noul κλεισοῦρα (lat. *Clusura)* şi cu πύλη, numeau strâmtorile de munţi τέμπη (Pl. lui τέμπος*)*. Aşa Anna Comnena Alex. c. X, p. 272 ne spune: τὰ γὰρ τέμπη, ἅπερ κλεισούρας ἡ διῶτις οἶδε γλῶσσα, iar c VII, p. 190 găsim Τὰ Τέμπη τοῦ Αἵμου „Tempe Montis Haemi", etc.[1])

Scriitorii romani cu cultură grecească au numit deosebite văi romantice şi fermecătoare prin frumuseţea lor naturală *Tempe* după Τέμπη, Τέμπεα din Thessalia. Astfel Ovidiu (Fast., IV, 477) aminteşte *Heloria Tempe* din Sicilia, prin mijlocul căreia curge râul Helorus, iar Cicero (Ad Att. IV, 15) valea străbătută de râul Velinus de lângă Reate, în ţara Sabinilor. Această numire analogică şi de provenienţă curat literară nu schimbă întru nimic banueala că thess. Τέμπη, Τέμπεα a avut înţelesul iniţial de „munte stâncos", apoi de „povârniş", „coastele stâncoase" printre care a curs noua vale, şi în sfârşit „vale romantică de munte".

În urma legăturilor strânse dintre părţile vestice şi sudice ale Peninsulei Balcanice şi cele sudice ale Italiei a putut uşor să pătrundă forma populară a cuvântului tracic **tâmpa* în graiul locuitorilor acestor din urmă, şi anume cu *-e-* de la Greci, cu *-i-* de la ceilalţi vecini (Cf. alb. *timp*).

---

1) Cf. relativ la acestea notele lui Carol Ducange în Annae Comnenae Libri XV. Edidit Ludovicus Schopenus. Vol. II. Bonnae. MDCCCLXVIII, p. 524 şi 563, apoi „Index Graecitatis", p. 814.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

Ar fi făcut cam aceeaşi cale pe care a făcut-o şi *plaiu* „flanc d'une montagne", „défilé, chemin étroit entre deux montagnes", „région montagneuse" (ar. *plaiu* „versant d'une montagne") care nu poate veni din slavul *planŭ* „eben", cf. ceh. *planj*, nslov. *planja* „Ebene", cum crede Tiktin *RDWb.*, p. 1180, ci cum dovedeşte Meyer-Lübke, *Mitteilungen des Rumanischen Instituts an der Universitat Wien*, I. Bd. Heidelberg, 1914, p. 9—10 şi *REtWb.*, No 6564 (p. 492) din latinescul plagium, care însuşi se derivă din grecescul πλάγιον, cf. vegl. *plui*, bellun. *piai* „Abhang" ital. (*s*)*piaggia* (> fr. *plage*, catal. *platja*), prov. *playa*, (> span. *playa*, portg. *praya*[1]).

Cât pentru tracicul Τάπαι *(Tape)*, pe care Thomaschek, *o. c.*, p. 91 îl aminteşte alăturea de Τέμπυρα cu înţelesul de „întrarea principală dinspre SV. spre Dacia aşezată nemijlocit înaintea Sarmisegetuzei ‚Poarta de fier' de astăzi'[2]), pe care el îl derivă din un aric *Tapa* ‚drücken, einengen', şi despre care Dr. G. Popovici, *Ist Românilor bănăţeni*, Lugoj, 1904, p. 52 crede că trebue identificat cu satul *Tapia* din apropierea Lugojului (j. Caraş-Severin, pl. Timiş), e greu să-l tratăm aici, mai întâiu fiindcă prezintă în trupină *-a-* în loc de *-e-* ori *-i-*, iar apoi pentru că lipseşte *-m-* Înţelesul însă, cum arată Thomaschek, îi e identic cu al grecescului Τέμπη, Τέμπεα, care încă prezintă formă de plural, şi întrucât poporul nostru a conservat nume de locuri de origine tracică, şi în cazul lui Τάπαι (Tape) ar puteà fi vorba de nişte *Târnpe*, căci satul *Târnpa*, amintit la început, se găseşte tocmai în apropiere de vărsarea Streiului în Mureş, nu departe de gara Simeria (ung. Piski), care e un punct strategic din cele mai însemnate dincolo de Poarta de fier, la întrarea în Ardeal, chiar în faţa fostei Sarmisegetuze (Grădişte).

Ori care din cele două explicări date mai sus ar fi cea

1) Am primit etimologia si explicările date de Meyer-Lübke, caci ni se par mai bine dovedite decât plagius,-um <plaga „bande de terre, étendue, contrée" al lui Candrea, cf. Candrea-Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine.* Fasc. IV, No. 1400 (p 212).

2) „Τάπαι, der Haupteingang nach Dacia von Sw. her, unmittelbar vor Sarmizegetusa gelegen, das heutige ‚eiserne Thor' oder Vaškapu, Cass. Dio 67 fr. 10, 68 fr. 8, Tabae lord. Get. 12; ähnlich wie Τέμπυρα zu deuten, zunachst von arisch tapa- ‚drücken, einengen'.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

adevărată — a doua, evident, se reazimă pe o bază mai labilă — un lucru este afară de orice îndoeală, anume că *Târnpa* la noi este un cuvânt foarte vechiu.

Când regele Ungariei Andrei II, cheamă în Ţara Bârsei la 1211 ordinul cavalerilor teutoni (Cruciferi hospitales Sanctae Mariae) ca s'o colonizeze, aceştia, împreună cu coloniştii germani veniţi de la Rinul de jos şi din Turingia — strămoşii Saşilor de azi, pe care i-au invitat ei şi care au apărut în trei grupe: un grup la Vest, altul la Nord, pentru ca, mai târziu, un al treilea grup să apară la Sud în vecinătatea Braşovului[1]) —, găsesc lângă Braşovul numit în hrisoavele cele mai vechi (până la *1355) Brassovia* sau *Barassu*, iar mai târziu *Corona* (sâs *Krunen)*[2]), *Târnpa*, pe care o traduc cu *Zinne*.

Acest *Zinne* mai are, şi poate aveà odinioară şi în graiul amintiţilor colonişti germani, şi forma secundară *Zinke*, cu înţelesul de „hervorstehende besonders abgezweigte Spitze, an einer Gabel, am Hirschgeweih, auch Bergspitze vorspringen der Stadt- od. Dorfteil (els., auf dem Swarzwald". cf. „Mhd *zinke* m., ahd. (selten *zinko* m Daneben mhd. *zanke* m. und *zint* m „Zacke, Gipfel", Fr. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, ed V, (prelucrată şi completată de K. v. Bahder, H. Hirt şi K. Kant), v II, Gieszen,1910, p. 1330[3]).

Ungurii, care au ajuns la Braşov după şi prin Saşi[4]), au luat din această *Zinke* pe al lor *Czenk*, a cărui etimologie nu s'a găsit până acum („eredete ismeretlen", v. Gombocz Zoltán şi Melich János, *Magyar etymologiai szótár*, f. V, p. 641)

---

1) N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, v I, Bucureşti 1915, p 41

2) D-l *N. Iorga* arată că la venirea Tătarilor de la 1241 oraşele saseşti abia începusera a se desvoltà, fără să ajungă încă la deplinătatea caracterului lor oraşenesc „Căci încă pe la începutul veacului al XIV-lea există o Corona şi un Brassó, un Braşov deci, deosebit de ceea ce a fost Kronstadt, pe când mai târziu Kronstadt şi Brassó înseamnă exact acelaşi lucru" (*l. c.*, p. 53—54).

3) Cam acelaşi lucru îl spune şi *H. Paul* în *Deutsches Worterbuch*, Halle, 1908, p 681 : „Zinken st M. = mhd Zinke schw. M. (s Backen), daneben Zinke F. (von Ad als normal angegeben), gewöhnlich im Pl ohne erkennbares Geschlecht. 1) „hervorstehender spitzer Zacken", z. B. an einer Gabel, Harke, am Geweih des Hirsches, an einem Felsenberge, scherzhaft für eine lange Nase. In Schwarzwald wird es für eine Abteilung einer uber einem grössern Raum ausgedehnten Ortschaft gebraucht 2) „eine Art Blasinstrument, (it cornetto), wohl nach der Gestalt benannt"

4) Iata ce ne spune D-l Iorga în această privinţă (*l. c.*, p. 31—32): „Negarea totala a stăpânirii ungureşti în Ardeal până la 1074, negarea exi-

(Vezi continuarea pe p. 117).

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

Acelaşi german *Zinke* a trebuit să dea naştere şi celorlalte *Czenk*-uri ungureşti, oraşului şi satului din comitatul Sopron citate de Gombocz şi Melich, *l. c.*: „[első adat 1281-ből „Villa *Tothchynk*" CSÁNKI III., 604; alakv. *Czink* (irva *Chynk* u. o.); *Szink* (irva *Zynk)*; *Szenk* (irva *Zenk, Senk,* Gudur *zenk)*; birt. személyraggal *Zenky, Chenky, Czynky, Czenke* CSÁNKI i. h.] „város és falu Sopron m.-ben: Nagy-Kiscenk" (németül *Zinkendorf* LIPSZKY Rep.; *Zickendorf* MÁRT. 1807, 1811)".

2. Chicera.

Al doilea cuvânt pe care avem să-l studiem este *chicera* Acest nume propriu care însemnează „deal", mai ales „deal înalt", „vârf de deal", „muntе" este atât de frecvent, încât, afară de Bănat, în care, afară de un loc — două, îl găsim înlocuit cu *Tâlva* sau *Tulva,* cum se găseşte scris pe hărţile militare austriace şi a lui Meruţiu, nu este aproape nici un judeţ muntos locuit de Români în care să nu-l găsim sub una din formele: *Ticera, T'ic'era, Ts'is'era, Chicera, Chicerea, Cicera, Chiciora, Ts'is'ora, Chicioara, Chiciura, Chicerul* şi *Chicerna*

Înto:mai ca şi *Măgura* şi *Muncelul,* a pătruns peste Bucovina până adânc în Galiţia ca nume de munte rutenesc.

Astfel găsim — ca să începem de la N. la S. — *Kicsera* (601 m) spre NV. şi *Kičera* (687 m.) spre NO. de la Dolha, *Lazora Kicsera* (703 m.) lângă Kövesliget (Drahova) — la N.

---

stenței însaşi a unui Ardeal — numele vine din ungurescul Erdély „padure", „padurea regelui" o întâlnim, de altminterea, categorica, desluşită şi sprijinita pe o rece si sigura argumentare, într'un articol mai vechiu, datorit unui erudit sas Iata însesi cuvintele lui: „In tot veacul al XI-lea, Ardealul nu e pomenit, de scriitori ca şi în acte, decât foarte rar; în documente numai o singura data *castrum quod vocatur Turda,* — dar nu Ardealul *ca nume* — la 1075, într'o înşirare a veniturilor abatiei Sfântului Benedict de lânga Gran... In interstitiu, *până la 1075, trebuie să se considere ţara ca un teritoriu de hotar disputat,* între Pecenegi şi Unguri. Incă regii Solomon si Ladislau se lupta pentru această provincie şi în cuprinsul ei cu Cumanii; spre sfârsitul Domniei celui din urmă rege, aceasta luptă, cel puţin în ce priveşte stapânirea parţii nord-vestice, se poate privi ca terminata. Dar partea sud-vestica ramâne până la mijlocul veacului al XII-lea ca o stăpânire neasigurata, deşi pretinsă, a Coroanei ungureşti, un *desertum,* care numai prin colonisarea (Sasilor) de Geysa, ba în parte, înca mai târziu, prin întinderea ordinului teutonic în Bârsa — 1211 — se câştigă de fapt".

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

acesteia se găseşte *Menčul* de 1487 m., *Konjec Menčula* de 1346 m., „Muncel", NV. *Guşa* ş. a. — mai spre SO. de la aceasta *Kicsera* (586 m.), nu departe de satul Gánya, *Kicsera* (550 şi 559 m) în apropierea Tisei spre N. de la satele Remetea, Taraczköz, Körtvélyes, Câmpulung (ung. Hosszumező) şi Apşa, j. Maramureş, între o mulţime de alte nume româneşti *(Ruptura, Strâmtura, Frasin, Cârligata, Măgura* ş. a) găsim Vk. („Velika") *Kiczera* „Chicera mare" (830 m.) şi *Mala Kiczera* „Chicera mică" (795 m.) spre SO de la Berhomet, *Kiczera* (787 m.) lângă şi spre NO de la Berhomet, *Kruhla kiczerka* „Chicera rotundă" (1431 m.) lângă *Calău* spre NV. de la Cârlibaba; *Chicera* (1201 m.) spre O. de la Frasin (Jasina, Körősmező, j. Maramureş) lângă *Cucul* (1542 m.), nu departe de *Pietrosu* (2020 m.).

Pentru vechiul Regat, *Marele Dicţionar Geografic al României*, II, p. 360 ne dă următoarele date topografice:

Chicera, deal pe teritoriul com. Crucea-de-sus, pl. Gârlele, j. Putna; deal în judeţul Roman, pl. Siretul de-sus, com. Păuceşti, spre S. de satul Păuceşti, deal înalt, în j. Neamţu, pl. Piatra-Muntele, com Dobreni şi Roman, pl. Moldova, com. Tupilaţi, spre S. de satul Tupilaţi; deal, spre S. de satul Matca, pl. Nicoreşti, j. Tecuciu, străbate pădurea cu acelaş nume; pădure foioasă, j. Bacău, pl. Tazlaul de-sus, com. Luncani, cu o întindere de 83 hectare.

Chicerea, vârf de deal, Bacău, pl. Tazlăul-de-sus, de pe dreapta Bistriţei, dintre comunele Luncani şi Gârleni; deal se întinde din părâul *Chicerea*, de la V. spre E., în partea despre S. a com Tomeşti, pl. Codrul, j. Iaşi, iar creasta lui face hotarul cu com. Poeni, formând pe toată întinderea lui şase piscuri înalte: Logofeteasa, Glodul, Ochiana, Paraleul, Crucişoara şi Stânca, pisc cu care se sfârşeşte spre E, şi având toate coastele acoperite cu păduri şi cu multe vii şi livezi; deal ascuţit şi acoperit cu păduri mari în com. Mogoşeşti, pl. Starnicul, Iaşi; deal acoperit de pădure de fag, pe moşia Stolniceni-Costandache, Suceava; piscul principal al şirului de dealuri ce se întinde de la N. spre S. prin com. Zăpodeni, pl. Mijlocul, j. Vaslui, şi pe care e aşezat şi satul Zăpodeni.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

. Probabil tot *Chicera* trebuie să se cetească şi *Cherica*, vârf de deal, j. Bacău, pl. Tazlăul-de-sus, com. Luncani, căci se găseşte între două *Chicera*.

Dealul Chicerei, deal, situat în raionul com. Matca, pl. Nicoreşti, Tecuciu.

Chicerna, deal, în Tutova, pl. Tutova, com. Cârjoani, spre S. V. de satul Cârjăoani.

Chicerul, munte, la hotarul Transilvaniei, j Neamţu, situat între muntele Curmătura-Pănteculuı şi Făgeţelul.

Chicera, cătun, în comuna Crucea-de-sus, pl. Zăbrănţul, j. Putna; sat, în j. Roman, pl. Siretul-de-sus, com. Stăniţa; sat, face parte din comuna Matoşeni, Tecuciu.

Chicerea, părâu, j. Iaşi, izvoreşte de subt dealul Păunul şi curge printre dealurile: *Chicerea* şi Isac şi se varsă în dreapta părâului Tătarça; vale, j. Bacău, pl. Tazlăul-de-jos, com Bărsăneşti, de lângă pădurea cu acelaşi nume.

Pentru Ardeal, Maramureş, Crişana etc., în lipsa unui dicţionar asemănător Marelui dicţionar geografic al României, am întrebuinţat harta lui Meruţiu. Fireşte, pe aceasta nu pot să fie înregistrate toate dealurile şi mai puţin eventualele părae numite *Chicera* Totuşi ele sânt destul de numeroase. Astfel găsim: *Chicera* (1021 m,) între Apşiţa şi Hândal (j. Maramureş), *Vârful Chicerei* (1056 m.) spre N. de la comuna Telci (j. Bistriţa-Năsăud); *Chicera* (331 m) lângă Năsăud (j. Bistriţa-Năsăud) *Dealul Ciceru* (575 m.) lângă Solomon, aproape de Ciachi-Gârbău (Solnoc-Dobâca); *Chiciora* (532 m) lângă Piuni, spre NV de la Olpret (j. Solnoc-Dobâca); *Chicera* (405 m,) spre NV. de la Jibău (j. Sălagiu); *Cicera comoru* (1418 m.) lângă Ienceşti şi Măgud (j. Cojocna), spre S. de la aceasta, *Chicera Negrului* (1512 m.) lângă Tica (j. Cojocna) spre N. de la Albac (j. Turda-Arieş); *Chicera* (1324 m.) spre N. şi în apropiere de Bicaz, spre V. de la Piatra (j. Ciuc); *Culmea Chiceru* (503 m.) în Munţii Plopişului lângă Culeşd spre O. de la Oradea-Mare (j. Bihor); *Chicera Şoimului* (761 m.) în Pădurea Craiului spre V. de la Damoş (j. Bihor); *Cicera cu colac* (1548 m.) în Munţii Bihorului în apropierea Someşului cald; *Chicera* (551 m.) în Munţii Co-

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

drului spre SV. de la Beiuş (j. Bihor); *Chiciora* (626 m.) lângă Şelcău în apropiere de Şaldorf spre S. de la Mediaş, NO. de la Sibiiu (j. Târnava-mare); *Chiciora Amnaşului* (608 m.) lângă Amnaş spre SV. de la Sibiiu, nu departe de Piciorul Ocnei (j. Sibiiu); *Chiciora* (1417 m.) alăturea de *Tomnaticul* şi *Crăciuneasa* spre SV. de la Sibiiu (j. Sibiiu); *Chicera* (678 m.) între Slimnic şi Vurpăr, spre NO. de la Sibiiu (j. Sibiiu); *Chiciora* (405 m.) spre SO. de la Şiria (j. Arad); *Dealul Chiciorii* (776 m) între Vâlcelele rele şi Grebla, spre NV. de la Grădişte (j. Hunedoara); *Ticera Izvoraşului* (1177 m.) în Munţii Sebişului spre S. dela Grădişte (j, Hunedoara); *Ticera Pinului* spre ost de la Ponor şi Ohaba Ponor (j. Hunedoara): *Chiciora* (1161 şi 1201 m.) spre O. de la satul Ruşchiţa (j. Caransebeş).

Derivat din *Chiciora* este numele satului *Chicioreni* aşezat spre N. de la Târgul-Slănic şi Ploieşti (j. Prahova).

Dincolo de Caransebeş în Bănat, întâlnim *Chicera* o singură dată: Vf. *Chicera* de lângă Iabalcea (j, Caraşseverin). Încolo e înlocuit, cum am amintit, cu *Tâlva* sau *Tilva,* cum e scris pe hărţile militare austriace şi pe cea a lui Meruţiu.[1])

Din mulţimea numelor *Chicera* şi a variantelor lor constatăm că ele trebue să aibă la bază un nume comun. De fapt pe *Chicera* îl şi găsim întrebuinţat în acest fel în Munţii Apuseni. T. Frâncu şi G. Candrea, *Românii din Muntii Apuseni* (Moţii), Bucureşti, 1888, p. 99 ne atestează aceasta dându-ne următoarea explicare: „citeră: piscul muntelui" Cuvântul *citeră*, despre a cărui formă vom vorbì mai târziu, însă e evident *tuceţă*

Această „formă interesantă pe care o întâlnim foarte des şi în toponimie ca nume de dealuri", ne spune Ov Densusianu, se întâlneşte ca nume comun cu înţelesul de „deal" şi în graiul din Ţara Haţegului[2]) şi după cum îmi comunică D-l pro-

---

1) Amintim la acest loc că cuvântul îl certifică ca nume de deal în hotarul comunei Maidan din Bănat Sofronie Liuba şi Aurelie Iana, *Topografia satului şi hotarului Măidan* [urmată de „Studiu despre Celti şi numele de localităţi" de dr. At. M Marienescu], Caransebeş, 1895, p 88—89. Ei ne spun ca „toate dealurile şi munţii cu coamă (culme) lungăreaţă, rotundă, se zic *Tâlvă*".

2) Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 58.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

fesor universitar Dr. G. Bilaşcu, şi în Maramureş cu înţelesul de „deal în forma coperişului casei".

Ca nume toponimic *Kičeri* apare şi în Croaţia[1]), iar ca nume comun cu înţelesul „vârf de munte" în sârb. *kičer*, pentru care găsim câteva citate în *Rječnik hrvatskoga jezika*, IV, 943, şi *kičelj*, pe care ni-l dă O. Densusianu *(l c.)* după un izvor care nouă nu ne stă la îndemână.

Această împrejurare îl face pe O. Densusianu să creadă că cuvântul românesc „se înrudeşte cu diferite forme slave derivând din tema *kič (kik-)*: vbulg. *kyčiti* (refl.), sârb *kičiti se, kičeljati se*, rus. *kičitĭ sja*, rut. *kičity sja* „a se îngâmfà", vbulg. *kyčenie* „mândrie, îngâmfare", rus. *kičerŭ* „om mândru, îngâmfat", sârb. *kičeljiv* „mândru, îngâmfat" (Berneker, *Sl Et. Wb.*, p. 677); înţelesul primitiv de la care pleacă toate aceste forme pare să fie acela de „ţeapăn, tare, ce stă drept", semnificaţiunea de „deal" se poate de altfel explicà şi din noţiunea de „a se umflà" cuprinsă în formele amintite cu înţelesul de „a se îngâmfà" (comp lat. *tumulus* faţă de *tumes)*. Cuvântul românesc presupune o formă slavică **kičera* (pentru formaţiune, comp ceh. *kučera*, rus. *kučeri* < *kuk-* Berneker, *l c*, p. 637)".

Explicarea dată de O. Densusianu însă ni se pare forţată. Chiar şi ingenioasa analogie a „umflării", a lat. *tumulus* faţa de *tumes*, nu ni se pare tocmai potrivită, mai ales că însuşi O. Densusianu ne spune după Berneker *(l c)* că toate formele slavice citate mai sus au la bază înţelesul de „ţeapăn, tare, care stă drept".

Afară de aceea lui Densusianu i-a scăpat din vedere că cuvântul se găseşte, afară de toponimia ruteană, şi în limba albaneză în formele *k'ikel'e* f. 'Gipfel' şi *k'ikel'* m. 'Spitzgipfel von Bergen, Bäumen und Gebäude', pe care ni le dă G. Meyer în al său *AEtWb.*, p. 226, apropiindu-le de sârb. *kika* 'Zopf' ori rom. *ţuclau, ţucluu, ciclău*, 'Gipfel', adăugând: „für das man alleidings anderweitige Anlehnung gesucht hat" şi punând după amândouă semnul întrebării.

De fapt, chiar dacă întâlnim expresii ca „coama muntelui", cu greu putem să explicăm din punct de vedere fonetic cuvântul

1) *Rječnik hrvatskoga jezika*, IV, 943.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

românesc şi pe cel albanez din sârb. *kika*. Nu le putem explică nici din rus. *kyča* 'Haufen', ori *kyčera, kyčera* 'Locken', cu toată asemănarea fonetică, căci rus *-y-* cu greu ne-ar fi dat *-i-* şi din ruseşte eră cu neputinţă să pătrundă peste tot teritorul locuit de Români şi chiar în limba albaneză.

Dar rădăcina cuvântului despre care vorbim trebuie să fie îndrudită cu v. ind *çikharás* 'spitzig, zackig', *çikharan* n. 'Spitze, Gipfel, Zinne', *çeckharas* m. 'Scheitel, Gipfel, Diadem' (cf. *çikha* 'Spitze, Haarbüschel'), pe care le întâlnim la Dr. C. C. Uhlenbeck, *Kurzgefasstes etymologisches Worterbuch der altindischen Sprache,* Amsterdam, 1898, p. 309, care pentru partea întâie a sa ne lasă să presupunem un idg. **kik-* (pentru *ç* ∠ *k* cf. v. ind *çatám,* lat. *centum,* gr. ἑ-κατόν etc., v. ind. *çiçna* „Erbse", lat. *cicer* ş. a.).

Cât priveşte originea cuvântului românesc vom porni din principiul care a condus şi pe O. Densusianu la stabilirea elementelor albaneze în limba română: „Când un cuvânt se apropie foarte mult prin fonetica sa de forma albaneză, e mai bine să-l derivăm direct din aceasta decât din ilirică" *(H. l r.,* I, p 350), numai „când fonetica ori sensul se opune ipotezei unei provenienţe mai nouă ne rămâne să presupunem că cuvântul românesc vine de a dreptul din vechia ilirică" *(o c.* p. 28).

La derivarea din limba albaneză a cuvântului românesc *Chucera* şi a variantelor sale în adevăr întâmpinăm oarecare greutăţi.

Şi anume *kɛ* albanez neîntonat — cel puţin în poziţie protonică — a dat în româneşte de obiceiu *ca,* cf. *kɛl'bazɛ (gɛl'bazɛ)* > *calbaza (galbaza), kɛpuše* > *capuşa* etc., deci am aşteptă o formă **cucăra*

Totuşi nu se pare cu neputinţă ca cuvântul *chuceră* să ne fi venit de a dreptul din albaneză. Din punct de vedere fonetic limba noastră a putut să trateze la fel pe albanezul *k'ɪkɛl'ɛ* f. şi *k'ɪkɛl'* m ca pe latinescul *cicer, cicere[m]* 'Kichererbse', care a dat în alb. *k'ɪkɛrɛ* f, în arom. *tseatsire,* ştiut fiind că *l* velar şi poate uneori şi *l'* albanez între două vocale şi la sfârşitul cuvintelor a dat româneşte *r,* cf. *magul'ɛ (gamul'ɛ)* care, după unii,

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

a dat rom *măgură; mugul* (cu *l* velar) > *mugur, ϑumbal'* > *sâmbur, sâmbure* etc.[1]) Astfel albanezul *k'ikεl'ε, k'ikεl'* a trebuit să ne deàmai ìntâiu *ciceră, cicer*. Din *ciceră, cicer* a putut să se desvolte forma *ticeră, ticer* în urma disimilaţiei celui dîntâu č, iar din aceasta celelalte în felul următor: *ciceră* > *ticeră* > *t'ic'eră, chiceră, ts'is'eră,* ca să ajungă iarăşi la *cicera*.

Forma *citeră* dată de Frâncu-Candrea, *l c.*, dacă nu e cumva greşeală de tipar ori, de altă natură, ar fi un exemplu de disimilaţie progresivă faţă de *ticeră,* care e regresivă şi care ne-a dat forma generală *chiceră* Exemple pentru astfel de disimilări dă S. Puşcariu la alt loc al acestui *Buletin*.

Forma *Chicerea* ş'a născut din *Chiceră* prin apropierea de cuvintele terminate în *-e, Chicioră* din forma **Chičara*, prin apropierea de *chicior* < *picior**, care de asemenea se întrebuinţează în terminologia privitoare la munţi şi dealuri), ori de un **chicioră* — „chiciură", iar *Chicioara*, din aceasta din urmă prin mutarea accentului pe silaba penultimă şi schimbările fonetice urmate în mod natural după aceasta; *Chiciura*, s'a putut desvoltà din punct de vedere fonetic atât după analogia lui *chiciura, piciura* 'pruina', 'Reif' de pe pomi (< bulg *kičora,-ura* 'Büschel, Strausz, Traube; Eiszapfen'), cât şì după a lui *magura*. În *Chicerna* sufixul *-na* e tot analogic, fiind obişnuit în terminologia topografică (cf. *Capâlna, Cojocna, Coşna, Dorna, Lozna, Moşna, Ocna, Rodna* s. *Rogna, Rocna, Zlatna, Zlagna* ş. a). Pentru forma masculină, cum am amintìt, cf. alb. *k'ikεl'* m

Dar, considerând că şì în vechea indică găsim un cuvânt cu formă şi înţeles înrudit, s'ar puteà admite că atât rom. *chicera*, cu toate celelalte forme ale sale, cât şì alb *k'ikεl'ε* şi *k'ikεl'*, pot să fie un împrumut comun din o limbă mai veche, având la bază o formă **kikhera*, din care s'ar fi desvoltat *chicera* ro-

---

1) Intenţionat n'am citat cuvintele *módulε* (cu *l* velar) „εrbse" — *mazăre* si *vledulε* (cu *l* velar) — *viezure*, pe care O *Densusianu* (*H. l. r.* I, 28) tocmai din pricina sensului lor deosebit le consideră de origine ilirică.

*) Prefacerea lui *e* în *o* dupa č şi š poate fi şi fonetică, paralela cu cunoscuta trecere alui *i* în *u* după aceleaşi sunete pronunţate cu buzele rotunzite spre înainte. S. P.]

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

mâneaşcă în forma cum am arătat că s'a desvoltat din albaneză.

Imprumutul e probabil pentru limba albaneză şi pentrucă ea aparţine grupei de limbi *satem-* sau îndoeuropene de ost[1]), deci n'ar fi putut să-l păstreze aşa cum e ca original.

El n'a putut veni din limba tracă din acelaşi motiv.[2]) Singura limbă din care a putut veni e cea ilirică, care nu se poate despărţi de limba venetă din Italia de sus şi se pare că a aparţinut grupei de limbi *centum*[3]).

In limba albaneză a putut să între cuvântul foarte uşor, căci iată ce ne spune Hirt, *o c.*, p. 142. „Nun weist aber das Albanesische in der Lautvertretung so viel Unregelmässigkeiten und Doppelheiten auf, dass man den Gedanken nicht abweisen kann, schon das Uralbanesische sei eine Mischsprache gewesen, an der das illyrische Element, das ja zweifellos im Gebiet der Albanesen gesessen hat, einen Anteil gehabt hätte. In dem rauhen Albanien konnten die eindringenden Thraker sicher die einheimische Bevölkerung nicht völlig verdrängen, und so war der beste Boden für eine Mischsprache gegeben".

Pentru întrarea în acest chip a *chicerei* în limba română vorbeşte analogia altor cuvinte cu înţeles înrudit.

Istoria cuvântului *chucera* trebuie să fie, de pildă, foarte asemănătoare cu aceea a cuvântului *mal*.

Pornind pe urma cercetărilor lui Hasdeu (*Cuv d b.* I, 288—290), care consideră cuvântul *mal* de element tracic, pe care Ungurii la întrarea lor în Panonia l-au găsit acolo cu sensul de „munte", întocmai cum găsiseră în Dacia pe *malva*, Ov. Densusianu *(Urme vechi de limba* în *Studii de filologie română*, Bucureşti, 1898, p. 12 şi urm.) constată că. „Sânt nenumărate colinele, dealurile şi munţii care apar în judeţele noastre cu această numire. Dacă luăm în considerare înţelesul obicinuit pe care-l are *mal* în daco-română, ne întrebăm cum se poate ca acest substantiv să fi fost dat ca nume unui munte. Şi aici ca

1) cf H. Hirt, *Die Indogermanen, ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur*, Strassburg, 1905, p 140—141.
2) cf. Hirt, *o. c*, p. 130.
3) cf. Hirt, *o. c.* p. 141 şi 154.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

şi la *Bucura,* limba albaneză ne vine în ajutor. În albaneză *mal* însemnează tocmai „munte". Românescul *mal,* fie că vine din albaneză, fie că este un împrumut din altă limbă[1]), a trebuit să aibă şi el mai întâiu înţelesul de „munte". Şi această semnificaţiune, păstrată în numele localităţilor amintite, ne este atestată şi de istrianul *mal* cu înţelesul de „deal"[2]).

În unele părţi din România chiar, se mai aude, după cât sântem informaţi, *mal* cu aceeaşi accepţiune.[3]) Cât despre schimbarea de înţeles, G. Meyer compară vechiul slavon *brĕgŭ* (ţărm) cu germ. *Berg* (munte)[4]).

Dacă *mal* a avut odată în limba română înţelesul de „munte", de „ridicătură de pământ" în general, aceasta ne va îngădui să explicăm câteva nume interesante de localităţi din documentele vechi ungureşti". Densusianu arată apoi că Hasdeu a atras atenţiunea asupra mai multor localităţi din Ungaria, atestate în documente din sec. al XIII-lea şi XIV-lea, al căror nume este compus cu *mal,* iar el însuşi *(Urme vechi de limbă),* p. 13, nota, completează lista lui Hasdeu, apoi continuă: „După cum rezultă din textul documentelor, asemenea numiri erau date numai munţilor, dealurilor şi oricăror localităţi aşezate pe o înălţime. In limba ungurească cuvântul *mal* nu există astăzi şi nici nu este atestat în trecut. De unde să-l fi luat Ungurii? Dacă luăm în considerare cele spuse mai sus asupra românescului *mal,* nu mai încape îndoeală că partea din urmă a numelor de localităţi ungureşti amintite este un element românesc. Ungurii au găsit la Români cuvântul *mal* cu înţelesul de munte în momentul în care s'au aşezat între Tisa şi Carpaţi. Şi cât de timpuriu au trebuit să împrumute ei acest cuvânt de la Români, aceasta se poate vedeà din faptul că încă la a. 1219 găsim localitatea *Zevlevmal* care prezintă în partea din urmă tocmai forma

---

1) Densusianu crede că poate fi un element *iliric (H. l. r.* 1,349—350).

2) Miklosich, *Rumunische Untersuchungen,* 1881, II, p. 34.—N. A.

3) D. A. Argenti îmi comunică că în judeţul Tecuci (com. Buda) *mal* există „cu înţelesul de ridicătură (dâmb), dincolo de care terenul se nivelează". Acelaşi lucru şi în judeţul Prahova, în împrejurimile Ploeştilor. Pentru judeţul Râmnicul-sărat, d. F. Drugescu mă asigură că în satele Vâlceni, Sulicata, Grebăn, Costienii mici şi Boldul, *mal* are înţelesul de „deal". — N. A.

(4) *Etymologisches Worterbuch der alb. Sprache.* p. 257. — N. A.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

românească *mal.* Iată dar cum şi acest cuvânt vorbeşte în contra lui Rösler".

Trecutul cuvântului *Chiceră* e foarte asemănător şi cu acela al lui *măgură*, singurul care poate îl întrece în extensiune ca nume propriu de înălţime. *Măgură* e cunoscut cu înţelesul de „munte" şi de textele vechi:

E eu pusu sămtu împăratŭ de la densu pre-a Sionului măgură sfântă. Ps. Sch. 2 v°. *Şi merse în măgura Eleonului.* C. Sturdz., 31. *De să munces'cu în pustii şi în mâguri.* C. Todorescu, f. 48 v°, r. 9. *Ar'de tot pământulŭ şi toţi mun'ţii şi toate măgurile.* C. Tod., f. 77 v°, r. 8. *Munţii săriia ca berbecii şi mâgurile ca mieii oilor.* Psalt 1651. Ps. 113, 6. *Hs. carele căută rătăcita oae pren măguri şi pren munţi.* Indr., 597. Cu acelaşi înţeles se întrebuinţează şi astăzi ca nume comun: *Zotkiewsky... se urcă pe o măgură de unde puteà să vadă tot ce se petreceà în tabăra noastră.* Bălc., 593. *[Orăşelul] Corabia, sentinelă dunăreană aşezată 'ntre măguri* Vlah. Rp. 19.

Prin păstorii români a fost dus acest cuvânt până prin Galiţia, Polonia şi Moravia (cf. Miklosich, *Wand. d. Rum.*, 23) păstrându-se până astăzi ca nume de munte: rut. *Magu'ra*, ceh.-sl. *Magura* (nume de munte în Carpaţii Zipsului).

Cihac *(Dictionnaire d'étymologie daco-romane.* I. *Éléments latins*, Francfort s./M. 1870, p. 152), ca şi Taverney în *Études romanes dédiées à G. Paris*, p. 277, care se gândià la lat. *maculum*, îl credeà latin şi-l derivà din *macula* 'tache', adică „pată". Hasdeu (*Cuv. d. bătrâni*, I, p. 288) constată că această etimologie este inadmisibilă. „Românescul *măgură*," spune el, „e pur şi simplu albanezul *măgulă* „λόφος, collis, côteau). Bohemul *mahura* „măgură", neavând nicl o afiliaţiune în celelalte dialecte slavice este un împrumut de la Români, probabilmente prin intermediul aşà numiţilor Valachi din Moravia[2]). Prin radicalele *mag-*, nu însă şi prin duplul sufix *u-la* sau *u-ra*, *măgura* pare a fi înrudită: pe de o parte cu slavicul *mogila* „movilă", pe de alta cu spaniolul *mogote* „montagne isolée", vechiul portugez *mogo* „piatră de hotar", ambele acestea de o proveninţă nelatină"[3]).

1) Reinhold, *Noctes Pelasgicae*, Athenis, 1855, p 32. — N. A

2) Cf. Hereček, *Entstehen christlicher Reiche im Gebiete d. österr. Kaiserstaates.* — N A

3) cf Diez, *Etymol. Wörterb.*2, t. 2, p. 152. — N. A.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

G. Meyer *(EtWbAS.*, p. 118—9*)* tratează cuvântul la articolul *gămuľe* f. 'Haufen von Erde, Gras u. dgl.' *ma'guľe* f. 'Hügel' şi constată că aceste două cuvinte nu se pot despărţi unul de altul şi trebue aduse în legătură cu p.-sl. *mogyla* şi *gomila* 'tumulus', care se reflectează în bulg. rus. *mogila*, pol. *mogila* şi în slov., sc. *gomila*, etc. Din pol. a pătruns cuvântul în litv. *(mogila* 'Kirchhof' Brückner 109), din rus. în rom. *(moghilă, movilă, mohilă).* Alb. prezintă *a* şi *u*; slav. *o* şi *y*, întocmai ca în cuvintele de înrudire străveche. Dar deoarece înrudirea străveche o putem admite cu greu, ar trebui ca amândouă să fi fost împrumutate din o a treia limbă. Din alb *maguľe* se derivă rom. *măgură* 'Hügel'; acesta a fost dus de păstorii nomazi români la Cehi şi Poloni (M. *Wand.* 23).

Berneker, *SLEtWb*, Lieferung 11, p. 68—69 admite întocmai părerea lui G. Meyer adăugând că din alb. se derivă, afară de rom. *măgură*. şi ngr. μαγούλα, μογούλα, şi respinge apropierea, cu parelele semasiologice neîndestulitoare, făcută de de Charpentier *(Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen,* 40,467) la av. *maga-m, maga* f. 'Loch im Erdboden,. Grube', deoarece însemnarea fundamentală a cuvintelor despre care vorbim este în mod evident „Hügel, Steinhaufen" şi nu „Grab, Grube". Nu admite nici împrumutul din celt. *mogo* 'gross' (împotriva lui Šachmatov) *(Archiv für slawische Philologie*, 33, 91).

Pornind probabil de la părerea mai sus amintită a lui G. Meyer, că adică cuvântul *măgură-mogyla* ar fi împrumutat din o a treia limbă, Pericle Papahagi *(Notiţe etimologice* în *An. Acad. Rom.* Seria II, T. XXIX, 1906—7, *Mem. Secţ. Lit.*, p. 233—235) crede că *măgură* = „colină", „munte" ar fi de origine latină şi se poate derivă din *măgulum* „das Maul", Georges, *Lat.-Deutsches Wb.*, cu însemnarea de: *gena, bucca*, graecobarbaris = μάγουλον „genam, buccam", *Duc.*, cf. ar. *„dzeană"*, care înseamnă şi „colină", „deal". In ar. are forma *măgu'ră* (Muzachia, Albania), *măgu'lă* (Epir—Tesalia), în alb. *ma'guľe*, ngr. μαγοῦλα

Tratând elementul romanic **magulum* în *REtWb.*, p. 379, W. Meyer-Lübke referitor la această părere însă zice: „Rum.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

măgură„ Berg" A. A. Rom. XXIX 33, *sic*, în loc de 233) gehört Kaum hierher".

Tiktin şi de astă dată este foarte precaut. In *RDWb.*, p. 940 nu ne dă o etimologie sigură a cuvântului *măgură*, ci scrie: „Vgl. alb. *ma'guljă*. Desselben Uhrsprunges scheint ksl. *mogyla* (rum. *movilă*, id.) u. ngr. μάγουλον „Wange" „zu sein". Ne lasă deci şi el să bănuim o altă etimologie decât alb. *ma'guljă* şi de bună seamă nu se gândeşte la vre-un element latin, care cu greu ar fi putut pătrunde în toate limbile slavice, ca derivat al v. bulg. *mogyla*, ci mai curând la un element necunoscut tracic ori iliric. După cele constatate în legătură cu *Tâmpa, chicera* şi *mal*, acest lucru ni se pare chiar foarte probabil. Şi nu e exclus că sufixul (la început cuvânt îndependent) *—ră* (cf. Τέμπυρα, *Chic-e-ră, Măg-u-ră)* ne indică tocmai această origine tracică ori ilirică.

Afară de o mulţime de nume de localităţi terminate în *para, —pera, —paros,—sara, —sura, —sure, —zara, —zura, —zera —bara, —styron, —stura, storoş, —skera, —skara,* care sânt de altă natură, la Thomaschek, *o. c.*, p. 53—91, întâlnim în Dacia şi Moesia: Ἀππίαρα, Ἄρκο-βάδαρα, Βίμερος, Βρίττουρα, Δίμερος, Σούβαραι în dep. Remesiana, apoi Σικέρα lângă Beroë, pentru care se gândeşte chiar la rădăcina *çick-* „spitzig sein" etc.

Formele sârbeşti cu *r (kičer* şi *Kičeri)* se explică uşor admiţând că ele pot să vină de la poporul la care *l* străvechiu şi *l* velar, şi poate uneori şi *l'* albanez, treceà în *r*, şi la care cuvântul *chiceră, chicer* are întrebuinţarea cea mai largă, poporul peste care s'a aşezat cel sârbesc şi care le-a lăsat Muntenegrenilor *Durmitorul* şi le-a dat Rutenilor *Măgura, Muncelul, Tâmpa, Kičera*[1]) etc.

---

1) Pentru a fi completi amintim că provenienţa de la Români la Ruteni a *Chicerei* a relevat-o încă Hasdeu (*Cuv. d. b.*, I, p. 283—4) care, în baza unei informaţiuni probabil tendenţioase în privinţa sensului şi chiar a formei, îl consideră identic cu mold. *ehicior ∠ picior*, iată ce ne spune el: „Amicul meu, cunoscutul antropolog Dr. I. Kopernicki din Cracovia, într'o epistolă din 30 Apr. 1873, îmi scrie că locuitorii din Galiţia, în regiunea mai apropriată de Bucovina, numesc munţii foarte înalţi (góry bardzo wysokie): *gorgany* sau *giergany*, iar picioarele de o formă oarecare deosebită ale acelor munţi (odnogi pewnego kształtu): *kiczory* sau *kiczery. Kiczor* moldoveneşte *kicior = picior*, fiind vorbă învederat română, rezultă că şi *gorgan* a pătruns în Galiţia de la Români. Când însă? Aztăzi în Moldova *gorgan* nu se mai aude."

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

In celelalte limbi slavice ea nu se găseşte, ceea ce e o dovadă pentru acest punct de vedere. Forma *Kičelj* pe care, cum am amintit, ne-o dă Densusianu, fără să fi avut putinţa să o găsim şi noi, ne pricinueşte deosebită greutate la explicarea lui *lj*. Singura explicare ar fi influenţa analogică mai nouă a albanezului *k'ikel'*.

3. Abrud.

E neîndoios că pe teren lingvistic Ungurii în vremea din urmă au lucrat cu mai multă râvnă şi mai mult sistem de cât noi, stându-le la îndemână mai multe reviste de specialitate subvenţionate de deosebite societăţi ştiinţifice. Şi cum în filologie aceeaşi particularitate fonetică, morfologică, lexică ori sintactică poate să intereseze în acelaşi timp două ori mai multe popoare învecinate, e natural, ca anumite rezultate, la care ajung ei, să aibă oarecare interes şi valoare şi pentru noi. Acestea ar trebui relevate ori de câte ori se ivesc.

De astădată îmi iau voie să fac o dare de seamă despre cele din urmă etimologii propuse de savanţii unguri pentru *Abrud* şi *Bârsa*, fireşte, adăugând şi unele observări.

Încep cu o părere personală. Cred că s'a făcut o greşală în redactarea *Dicţionarului Academiei române* neluându-se în considerare nici un nume propriu, probabil pentru proporţiile onomasticei româneşti, care singură ar constitui un dicţionar mult mai voluminos decât însuşi dicţionarul graiului comun, căci „mapa cea mai amănunţită, acoperind cu litere aproape imperceptibile un părete întreg, nu ne împărtăşeşte decât *notabilia*, fără a se puteà pogorî la atâtea movile, stânci, părâiaşe, fel de fel de accidente teritoriale, pentru cari la faţa locului există generalmente câte un nume propriu", ne spune cu dreptate Hasdeu şi citează următorul pasaj din Brandes, *Die Heiligen und die Teufel mit Himmel und Hölle in den geografischen Namen*, Lemgo, 1866, p. 3: „Wie die Sterne am Himmel und die Sandkörner am Meeresgestade nicht zu zählen sind, so unzählbar sind auf unserer Erde die Städte, Flecken, Dörfer, Weiler, die Ströme, Flüsse, Bäche, Berge und Wälder, und alle Hä-

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

ben ihre Namen bekommen; und nicht allein jene, sondern auch fast jeder Fleck in den Feldmarken und Waldrevieren ist benannt worden..."[1]).

Dicţionarul Academiei române nu e numai etimologic, ci şi istoric. Se poate însă să lipsească din el numele proprii care pot să lumineze o pagină din cele mai întunecate ale trecutului nostru celui mai îndepărtat şi mai mult discutat? Această întrebare mi-am pus-o răsfoindu-l şi comparându-l cu *Magyar etimologiai szótár* publicat de Gombócz Zoltán şi Melich János, în care la p. 10 a fasc. I întâlnim o frumoasă şi pentru noi deosebit de importantă etimologie a numelui oraşului şi râului *Abrud*.

Etimologia acestui „nom d'un bourg très-historique en Transylvanie", care este punctul de căpetenie al minelor de aur de-aici şi de Unguri e numit în acelaşi chip, iar nemţeşte i se zice „Gross-schatten" (Altenburg) a încercat s'o dea mai întâiu Hasdeu în al său *Et. Magnum Rom.*, I, p. 91—92. După ce arată rolul însemnat al Abrudului în istoria politică şi culturală a poporului românesc din Ardeal, el continuă:

„La 1786 s'au descoperit la Roşia (Verespatak) lângă Abrud preţioase table cerate romane, scrise între anii 140—160 după Crist, adecă nu mult după colonizarea Daciei, şi din cari rezultă că această localitate se numeà atunci A l b u r n u s. Deja Massmann (Libellus aurarius, 114) observă că între *Abrud* şi A l b u r n u s este o prea mare asemânare, admiţându-se o formă intermediară A l b r u d; dar pe de altă parte, el atrage în acelaşi timp atenţiunea asupra numelui oraşului tracic din Mesia A b r u t u m, unde se bătuse împăratul Deciu contra Goţilor. Cu alte cuvinte, *Abrud* ar puteà să fie numele dacic al localităţii pe care colonii romani prin asonanţă au numit-o apoi A l b u r n u s. Noi vom adăogà către aceasta, că în Tracia există oraşul Ἀβρολέβα, adecă prin obicinuita confuziune paleografică greacă Λ=Δ :*Abrudeva* sau *Abrudava* (Du Mont, *Inscript. de la Thrace*, p. 76), de unde *Abrud* fără nici o modificare fonetică. Ar urmà de acì că numele roman oficial A l b u r n u s s'a uitat, dar numele dacic poporan A b r u d a v a s'a conservat până astăzi".

1) Hasdeu, *Et. Magnum Rom.*, I, p. LVII.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

Argumentaţia lui Hasdeu nu ne captivează, căci nu ne dă un etymon evident, ci e clădită mai mult pe o combinaţie a fantaziei.

Dar să vedem într'o formă ceva mai desvoltată ce ne spun cât se poate de concis autorii susnumitului dicţionar etimologic unguresc.

Cel mai vechiu document în care se întâlneşte numele Abrudului e de la 1271: „terram *Orbuth* vocatam“ (Székely Oklevélt. I, 17)[1]). Alte date: 1320: *Obrud*bania; 1338: *Obrud*; 1366: Terrae *Obrugh* cum Zalathna .. terrae *Obrugh* ac Zalathna“ (Zimmermann-Werner, Urkundenb.); 1366—70: „terrae *Obrugh* ... super possessionibus *Obrud* et Zalatnabánya vocatis“ (ibid.)

1. Oraşul *Abrud* se numeşte ungureşte *Abrudbánya* începând abiă din secolul al XVI-lea, cf. *Abrugbanija* (Reychersdorff, Chorogr. Transylv. 1550, p. 14); *Abrudbánya* (PP.). Numele latinesc al acestui oraş de la secolul al XVI-lea încoace e *Abrotania* (v. Fabritius K., Erdély... térképe 7; — *Aurarium* PP. Româneşte a fost numit de când se ştie *Abrud*. Pentru această formă se citează Tiktin, care şi de astădată e cât se poate de cu rezervă şi adaugè acel „Et. unbek.“ atât de obişnuit la el, Mai citează forma *Avrud* găsită la Lipszky care, cum se ştie dă numele româneşti ale localităţilor de multe ori pocit.

Nemţeşte i-se zice *Grossschatten* (Lipszky, Márt. 1807). Noi mai putem adauge şi forma secundară *Altenburg* (cf. Moldovan şi N. Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, Sibiiu, 1909, p. 3).

2. Abrud se numeşte şi apa care curge pe lângă oraşul *Abrud* (Lipszky, Kr. Cz. F.).

Şi acum să citäm textual ce ni se spune privitor la etimologie. „Ungurescul *Abrud* (< *Obrugy*) e probabil împrumutul unui cuvânt d a c cu înţelesul de ‚aurum‘, cf gr. ὄβρυζον [la scholiastul lui Thukydides şi la scriitorii de mai târziu, v. Stephanus; variante: ὀβρύζη, ὄβρυζη; ὄβρυζος, ὀβρυζιακός adj. Herwerden, Lex. graecum suppletorium] ‚Aurum purum‘; din greceşte e l a t. *obrussa, obrusa, obryzum, obryza,* Forc.; *obrıdium, obritium; obridiacus, obriziatus* DuC.[2])

1) Dăm felul de scurtare al autorilor.

2) La acestea noi mai putem adauge formele: *obryziacus* şi *obryzatus,-a-,-um*, v. Georges, *Ausf. Lat.-Deutsch. Wb.*, s. v. — N. D.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

Grecescul ὄβρυζον [< **ob-rud-io-m*] e probabil de origine barbară (tracă).

Altfel Kočubinskij, O ruscom plen. 21 (< sl. *ruda*, ‚metall' originar ‚rotes erz' Mikl. EtWb. 284). Greşit Nagy, Ethn. 1, 212 (< *aurum*)."

Etimologia dată, probabil de Melich, e cât se poate de ingeniosă şi o putem primi cu o singură rezervă. De ce adică să fi trecut dacul *Abrud* de a dreptul în ungureşte?

In sprijinul acestei teorii, evident tendenţioase şi dictate de interese mai înalte împotriva convingerii, asupra căreia revine desvoltând-o mai clar în alt articol, de care ne vom ocupà mai târziu, se pare că este împrejurarea că forma ungurească *Abrud* (rostit cu *o* — *o* deschis—), şi mai ales forma mai veche, cea grecească şi latinească, toate cu *o*, şi chiar şi sfârşitul cuvântului *(-d < -gy < -d-io-m)*, sânt mai aproape din punct de vedere fonetic de etimonul presupus **ob-rud-io-m* decât românescul *Abrud* rostit cu *a*. Cunoştinţele noastre asupra limbii dacice nu ne dau putinţa să spunem precis cum s'a putut întâmplà această schimbare fonetică pentru limba română, mai ales deoarece o influenţă slavă s'ar fi exercitat tot în direcţia lui *o* (cf *Aluta* > *Olt*)[1]). Imprejurarea că mai avem exemple analoge în formele *Ampoiu* (lat. *Ampelum*, ung. *Ompoly*), *Ampoiţa* (ung *Ompolyicza)*, — în locul cărora am aşteptà mai curând **Impoiu* şi **Impoiţa*, — şi *Trâmpoiele* (comună şi râu, ung. *Trimpoel)*, care se crede că ar fi compus, scurtat prin afereză, din *Intre-Ampoile*, şi *Argeş*, despre care nu se prea poate spune că-l avem din ungureşte, ne face se bănuim că în limba dacică ar fi existat un *o* foarte potrivit să fie înţeles de străini când *o*, când *a*. Astfel Grecii l-au înţeles odată *o* ('Ορδησσός, ὄβρυζον, biz. Ὄσμος), altădată *a* ('Αλούτας, Σάμος, Ἄσαμος), aşà cum au înţeles şi Saşii mai târziu pe *Oltul* nostru *Alt*

Romanii l-au înţeles mai mult *a (Alutus, Ampelum, Samus)* Slavii *o (Olt*, bulg. *Osem)*. Cum vedem aşà dar, împrejurarea

1) Notăm că şi în latina vulgară a trebuit să se schimbe *a* cu *o*, cf. *codru* < **quodrum* (= clas. *quadrum*, O. Densusianu, *H. l. r.* I, 71, P. Skok, *Einige Worterklärungen* II. *Arch. f. sl. Ph.* XXXVII Bd, 1—2 Heft, p. 83—4), *ldeustă* < **lacusta,-um* (= clas. *locusta*, Ov. Densusianu, *o. c.* I, 94.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

că documentele Ungureşti prezintă forma mai veche cu *o*, ca şi formele greceşti corespunzătoare, nu spune prea mult. De la coloniştii romani şi Dacii romanizaţi noi am moştenit probabil formele cu *a* sau, în ori ce caz, apropiate în rostire de *a* *(Abrud, Ampoiu, Argeş)*. Unele dintre acestea s'au modificat spre *o* subt influenţa Slavilor cu care am locuit mult timp împreună *(Olt, Someş)*. Formele ungureşti *Ompoly, Ompolyicza* sânt evident forme româneşti modificate probabil tot de Slavi în acest sens. Pentru originea românească a lui *Trimpoel* nu încape îndoială,

Rostirea cu *e*, înţeles de noi mai mult *a*, ajutată de influenţa slavă care l-a înţeles mai mult *o*, a putut să dureze destul de îndelungat până să treacă în româneşte definitiv la *a*, poate chiar atâta timp cât a durat procesul formării definitive a limbii româneşti. In graiul viu unguresc a putut deci să pătrundă Abrudul cu *e*, ca şi *Someşul* (ung. *Szamos)*, încă în această epocă

Dar să nu clădim pe ipoteze. Chiar şi în cazul că *Abrudul* se rosteà în româneşte cu *a*, a putut să pătrundă în ungureşte cu *e*, mai ales dacă *a* erà scurt, căci Ungurii în cea mai mare parte au numai *á* (lung) şi *a*, rostit *e* (scurt), iar pe *a* scurt din limbile străine îl reproduc de obiceiu cu *e* (scris *a*): *Adorján* <lat. bis. A d r i a n u s, *agitál* < lat. ă g i t a r e, *agyintus* < lat. ă d j u n c t u s; *angyal* < ven it. *angelo* (< lat. ăngĕlus, gr ἄγγελος); a b r i k t o l < germ. *abrichten; adresz* < germ., fr. *adresse; amarit* < rom *amărît* etc. Regula aceasta nu e de o generalitate absolută, căci se găsesc în ungureşte şi cuvinte cu *á* desvoltat din *ă* (*ángolna* 'Aal' < lat ă n g i l l a, *Ádám* < lat. bis. Ă d a m, *Ágota* < lat. bis. Ăgatha; *á f o n y a*, dar şi *afonya* < rom *afină*[1]), *afună; áfuriszál* < rom. *afurisesc, ágoda* < rom. *agud, ármesszár* <rom. *armăsar, árdéj* < rom *ardeiu, árvona* < rom. *arvună, árnucs* < rom. *arniciu* etc).

Pentru punctul nostru de vedere însă sânt deosebit de edificătoare următoarele cuvinte: *abruta* 'Stabwurz, Gürtelkraut' (Artemisia abrotanum) < lat. med. *a b r u t a (< lat. a b r ŏ t a-

1) Cuvânt vechiu, căci se găseşte şi în dial ar., şi foarte important penru noi căci de la noi, afară de Ungurii, a pătruns şi la Ruteni. Istoria lui poate să fie deci asemănătoare numelor topice pe care le tratăm

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

num, abrutanum, iar acesta din gr. ἄβροτονον) şi în special: *Ajton*, care are formele mai vechi cu *o*: *Oython, Ohton, Ohtum, Othum, Achtum*, şi se derivă din turc. *Altyn, Aladár* < *Olodár* <**Aladári* (cf. lat. *Aladarius)* <**Aldári* < germ. *Ardarich* < *Aldarik*, şi *alma*, care are în limba mai veche şi forma *olma* (cf. şi *olmás)*, < turc. *alma*.[1])

Grafia cu *o* a documentelor dinainte de sec. al XVI-lea poate să reproducă deci tocmai rostirea ungurească de astăzi. Pentru *ǫ* adică nu se găseşte semn special în alfabetul latin şi diecii scriitori de documente se pare că l-au reprodus la început cu *o*, care erà şi scurt în limba lor şi de care de fapt se apropie în rostire, şi nu cu *a*, cu care reproduceau pe *á* care erà lung. Numai mai târziu se va fi cimentat scrierea lui *ǫ* cu *a*.

În cazul că grafia documentelor însă ar reproduce în adevăr un *o*, ar trebuì să presupunem că Ungurii au primit cuvântul *Abrud* în o formă alterată de Slavì şi de la aceştia, iar desvoltarea fonetică a trebuit să fie identică cu a cuvântului *Barcza* (rom. *Bârsa)*, al cărui *o* însă s'a născut din *u*,: *Bursza* (scris *Burza, Bursa, Burcza, Burcia, Burcya*, s. XIV.) ⩾ *Borsa* (scris *Borza*, s. XIII—XIV) ⩾ *Barsza* (scris *Barza)* ⩾ *Barcza* (scris *Barsza, Barcza*, s. XIV—XX)

Cât priveştepăstrarea grupei de sunete *-br-* după vocală în *Abrud* (cf. *făurár* <fẽbruarius -um clas. fẽbruarius, -um, *lăuruscă, lăurușcă* ∠labrusca, -am; faur ∠ faber, -rum etc) observăm de o parte că ea a putut fi menţinută prin etimologia populară care, ori a despărţit cuvântul în *a* (< a d) şi *brud*, considerându-l de compus, după analogia altor cuvinte privitoare la toponimie (cf. *a-locuri, a-munte. a-mijloc, a-vale* etc), ori l-a apropiat de vreun cuvânt latinesc (cf. lat. *Alburnus*),[2]), de altă parte că numele topice sânt mai conservative în privinţa desvoltării fonetice decât cele comune.[3])

1) Pentru etimologii v. Gombocz şi Melich, o. c., s. v.

2) In cazul că documentul dela 1271 ne redă în adevăr rostirea din acel timp a cuvântului *Abrud* (=„*Orbuth*"), s'ar puteà admite că **Albrud* ⩾ **Arbrud* (de aici prin disimilatie *Arbud*) sau *Abrud* este forma alterata care a ajutat mentinerea grupei *-br-*. Dar poate să fie vorba şi numai de o particularitate, ori chiar eroare grafică.

3) Un exemplu interesant cum uneori, încetând pricina numirii unui loc şi uitându-se înţelesul acesteia, ea nu se mai supune legilor fonetice cărora

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

In sfârşit, în privinţa finalului în *-d,* amintim că numele *Abrutum* şi *Abrudeva* sau *Abrudava,* citate de Hasdeu, ne dau putinţa să presupunem că, alături de **obrud-io-m* din care se derivă cuvintele greceşti şi latineşti cu înţelesul 'aurum purum', a putut să existe şi un **obrud-o-m* sau **abrud-o-m,* din care s'ar derivà *Abrud*-ul românesc[1]).

4. Bârsa.

Şi acum să ne ocupăm de un alt articol, acesta de revistă, al lui Melich, în care tratează etimologia numelui propriu *Bârsa,* şi-şi desvoltă mai clar teoria despre păstrarea prin limba ungurească a elementelor dacice ale limbii române.

Articolul e intitulat „*Barcza, Barczaság, Bárcza*" şi s'a publicat în revista *Magyar Nyelv,* XI (1915),No. 6, pp. 241—245, iar traducerea germană a lui a apărut în acelaş timp în săsescul *Korrespondenzblatt.*

Autorul, după ce constată că numele râului ardelean *Barcza* şi al ţinutului numit *Barczaság* (rom. *Bârsa* şi *Ţara Bârsei,* săs. *Burzen* şi *Burzenland)* trebue despărţite de numele de localităţi *Alsó-* şi *Felső-bárcza* din com Abaújtorna şi- de *Kis-* şi *Nagybárcza* din com. Borsód, care prezintă o desvoltare fonetică de tot deosebită: *Borcza* (1194: Terra *Borcha,* Csánki, I, 169) > *Barcza* > (s. XII—XVII) > *Bárcza,* trece la documentele, în care se pot întâlni numele ardeleneşti, şi constată că în documentele latino-ungureşti, publicate în *Urkundenbuch*-ul lui Zimmermann-Werner etc., *Barcza* se găseşte scris:

1. *Burza* ZW. 1218: „terram de *Burza*", 1222: terram *Burza*", 1222: „ad ortum aquae, quae vocatur *Burza*"; declinat latineşte în 1232: „terram *Burze*");

---

s'a supus numele comun din care vine, este, de pildă, numele satului *Tăure* din j. Bistriţa-Năsăud. Cuvântul e indentic cu pluralul lui *tău: tăuri.* Satul şi-a căpătat numele de la mlaştinile, „tăurile" care-l încunjurau. Cu timpul ele au dispărut, aşa încât numai nişte mici băltoage le mai arată urma. Oamenii schimbându-se, au uitat pentru ce au numit satul cum i se zice. Numele *Tăure* s'a fixat acum pentru sat fără să se mai supună evoluţiei fonetice a „tăuri"-lor şi şi-a schimbat genul articulându-se *Tăurea.*

1) Cu toate grafiile documentelor adică, nici în ungureşte nu e de crezut să fi fost forma mai veche **Obrugy,* căci am aşteptà să i se fi păstrat finalul în *-gy,* cum s'a pastrat d. p. în *Sztrigy* (rom. *Streiu),* care are tot origine dacică ca şi Abrudul.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

2. *Bursa* (ZW. 1222: „terram de *Bursa*“);

3. *Burcia, Burcya* (ZW. 1240: „in *Burcia*“, 1385: „de *Burcya*“);

4. *Borza* (ZW. 1211: „terram *Borza*... terra *Borza*“, 1212: cruciferi de *Borza*... de *Borza*“, cel din urmă exemplu de acest fel fiind din 1373: „in *Borza*“; în genitivul latinesc din 1231: „terram *Borze*“, 1225: „în terra *Borze*“; cu greşală de scrisoare de mai multe ori „terra *Boza*“, „terram *Boze*“);

5. *Barza* (ZW. 1349: „terrae *Barza*“);

6. *Barcsza* (ZW. 1407: „de districtu *Barcsza*“);

7. *Barcza (Székely Okltár*, I, 1484/1568: „terra *Barcza*“, *ibid.* III, 75: „molendina terre *Barcza*“).

Saşii numesc râul amintit *Burzen*, iar ţinutul *Burzenland* (*z* = ung. *cz* şi rom. *ţ*). Mai de mult numele săsesc a fost şi *Burtza* (cf. *Székely Okltár*, IV, p. 142, 1600: „durch *Burtzaland*“). Fiindcă în limba săsească ardeleană germanul apusean *u* înainte de *r*+*z* de obiceiu rămâne neschimbat, aşă de pildă cuvântul *kurz* „scurt“ se rosteşte totdeauna cu *u* (cf. Kisch, *Bistritzer Mundart*, 21; A. Scheiner 8. § 7), urmează că *Borza, Barza* documentelor nu poate fi formă săsească ardeleană.

Ce priveşte numele româneşti, constată următoarele:

După Lipszky, *Repertorium*, râul numit ungureşte *Barcza*, săseşte *Burzen*, se numeşte româneşte *Bârcza* (după Melich cit. *Burţa*). Dar el mai are şi numele *Bârsa* (v. Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 193), iar ţinutul e numit *Bârsia* (sic), *Ţara Bârsei* (Tiktin, *ibid*). După Tiktin originea acestui nume e necunoscută. Dar e probabil că această formă fonetică o au Români încă de prin s. XIV. Cel puţin aceasta o dovedesc documentele slavone date de deosebiţi voevozi munteni (v. Dr. I. Bogdan, *Documente şi regeste*, Buc. 1912), în care cetim din 1375—80: „prăgărem Braševskim i Ražnovcem i văsei zemli *Brăšĕnskoi*“ = pârgarilor braşoveni şi Râşnovenilor şi întregei Bârse (v. acest document slavonește în Sbornik-ul bulgar XIII, 47), din 1431—33: „zemli *Brăsi*“ = Ţării Bârsei (Sbornik XIII, 49), din sec. XV: „văsei *Brăsĕ*“ = întregei Bârse (Sbornik XIII, 60), din s. XV: „ot zemle *Brăsĕ*“ = „dela Ţara Bârsei (Sbornik XIII, 88), etc. Deci în aceste documente Ţara Bârsei e numită: zemlja *Brăšĕnă-*

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

skaja, zemlja Brăsy(i) ∽ *Brăse, Brăsa.* Iar *Brăsa* acestor documente slavo-române poate fi tocmai forma ortografică a rostirii românesculuĭ Bârsa.

Recapitulând deci, constată că ardeleanul unguresc *Barcza* prezintă în şir istoric următoarele forme fonetice: *Bursza* (scris *Burza, Bursa:* s. XIII) ∽ *Burcza* (scris *Burcia, Burcya*: s. XIV) ▽ *Borsza* (scris *Borza)* ∽ **Borcza* (s. XIII—XIV ▽ *Barsza* (scris *Barza)* ∽ *Barcza* (scris *Barcsza, Barcza:* s. XIV—XX). Din vechiul unguresc *Burcza* şi-au împrumutat Saşii *Burzen*-ul lor, iar din *Borsza* au făcut Românii *Bârsa* (cf. *hordó* ▽ *hârdău, szorg-ani (szorgalmas)* ▽ *sârgui, polgár* ∽ **porgár* ▽ *pârgar* scris în documentele slavo-române *prăgar-*). Din săsescul *Burzen* şi din *Burza* (cet. *Bursza)* al documentelor latino-ungureşti adică nu s'ar fi putut naşte românescul *Bârsa*, căci lat. *ur* + consonantă a rămas neschimbat: c u r s u s ▽ *curs*, f u r n u s ▽ ar. *furnu* „Backofen", f u r c a ▽ *furca* „Spinnrocken", „Heugabel", s u r s u m ∽ s u s u m ▽ *sus*, etc.

În privinţa originii cuvântului unguresc, cu deosebitele sale forme, Melich acum îşi părăseşte părerea de mai nainte *(MNy.* II., 103), adică că: „Barcza e de origine bulgară; în privinţa originii e identic cu dacul *Berzovia* (*Berzava* de astăzi, afluentul Timişului) din Tab. Peutingeriana. Amândouă numele sânt derivatele adjectivului dac **berz*, slav *brăzŭ* („iute")[1]". Şi adauge textual:

„Acum, când cunosc mai bine desvoltarea fonetică a numelui râului *Barcza*, am convingerea că vechiul unguresc *Burcza* nu poate să fie împrumutat din femininul adjectivului bulgar **brăza* „iute", ba peste tot nu poate fi de origine slavă. Bănu-

1) Şi după W Tomascheck e cuvânt traco-dac, dar înţelesul îi e „Birkenbach", cf. sl. *brěza* „Birke", os. *bărzd*, wakhan. furz. ‚Birke', adică ‚weissgefleckt' (*Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Bd. CXXXI, Wien 1894, p. 59). — N. A. Cf. şi cele spuse în Pauly-Wissowa, *Realenzyklopedie*, s. v.: »*Bersovia* (Tab. Peut. Geogr. Rav. IV 14 p. 204, 3, Ortschaft in Dacia an der Strasse von Viminacium nach Sarmizegethusa, m. p. XXIV Arcidava *(Versec)*, XXV Tibisco (Zupa bei Karansebes), vgl. *Traianus Commentar. libro I* (Priscianus VI p. 682 P.): inde *Berzobim*, inde Aizizi processimus. Noch jetzt erinnert die bei Židovin vorbeifliessende Berzava, die sich mit dem Temeš vereinigt, an den alten Namen, der im Dakischen „Birkenbach" bedeuten mochte vgl. os. *barze*, lit. *berža*, slav *brêza* (aus *berza*), ‚Birke'».

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

esc că *Olt, Sztrígy, Szamos, Ompoly, Barcza, Temes, Maros, Körös, Zsil* sunt din limba, din care e şi numele râului *Abrud* şi al oraşului *Abrudbánya*. Iar acesta, după părerea mea, în limba ungurească e de origine dacică şi din ungureşte a străbătut în româneşte, v. EtSz. Numele de râuri amintite mai sus toate sânt rămăşiţe dacice în ungureşte; şi toate până la unul au ajuns din ungureşte în româneşte şi în săsească ardeleană. Astăzi n'am atâtea cunoştinţe de limba dacică, încât să-mi pot dovedi definitiv această presupunere, dar observ şi acum că această presupunere e rezultatul studiilor mele mai îndelungate şi amănunţite. Deocamdată cetitorul să se îndestulească cu aceea, că vechiul unguresc *Bursza* > *Borsza*, etc., din care a rezultat actualul *Barcza*, în ungureşte a venit din limba dacică; şi în româneşte şi săseşte a străbătut din ungureşte".

Admit fără îndoeală originea dacică a numelor râurilor *Olt Streiu, Someş, Ampoiu, Bârsa, Timiş, Mureş, Criş, Jiiu* şi *Abrud*, dar în privinţa celor spuse despre numele românesc al *Bârsei* şi despre trecerea acestuia din o limbă în alta am oarecare nedumeriri, şi m'aş bucurà mult dacă Melich, cu un prilej bine venit, ar puteà şi ar binevoì să mă dumerească.

Observ deci următoarele:

1. Numele românesc *Burcza*, dat de Lipszky, nu se va ceti săseşte cu *u* în loc de *â: Burţa*, cum l-a scris el şi cum ne recomandă Melich, ci româneşte: *Bârţa* (cf. *Rumân*, care în graiul Saşilor se schimbă în *Rumun*, iar în al Ungurilor în *rumuny*, etc.)[1]).

2. *Bârsa* şi *Ţara Bârsei* (u. *Barcza* şi *Barczaság*, s. *Burzen* şi *Burzenland*, ca şì numele de localităţi *Bârsa* (u. *Berza)* din j. Arad, *Bârsa* (u. *Dabjonujfalu)* din j. Sălagiu, *Bârsana* (u. Barczánfalva) din j. Maramureş, apoi probabil *Bârsău* (u. *Berekszó)* din j. Solnoc-Dobâca, *Bârsăul-de-jos* (u. *Alsóberekszó)* şi *Bârsăul-de-sus* (u. *Felsőberekszó)* din j. Sălagiu, *Bârsăuţa*

1) In cazul că Românii rostiau *Bărţă*, Saşii şi Nemţii au auzit şi scris *-e-*; cf. *Bertse*, „ein Dorf în der koloscher Gespanschaft" şi *Bertz* „ein Gebirg auf der Gränze" în scaunele secuieşti, care se va ceti *Bărţ*, date de Ignaz Lenk von Treuenfeld, *Siebenbürgens geographisch, topographisch, statistisch Lexikon*, Wien 1839.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

(u. *Kisborszó*) din j. Solnoc-Dobâca[1]), apoi următoarele numeroase numiri de păraie, văi, păduri, moşli, sate din Muntenia şi Moldova: *Bârsan, Bârsana, Bârsanul, Bârsăneşti, Bârseasca, Bârseni, Bârseşti, Bârsoiul*[2]), negreşit trebue despărţite din punct de vedere fonetic de numele râului *Bârzava* s. *Bârzova* (u. *Berzavà)*, afluentul Timişului, şi al râuleţului *Bârzasca* (u. *Berzászka)*, din j. Caraş-Severin, precum şi al localităţilor *Bârza* (u. *Börza)* şi *Bârzasca* (u. *Berzászka)* din j. Caraş-Severin şi *Bârzava* s. *Bârzova* din jud. Arad[3]), cum şi de următoarele numiri topice din Muntenia şi Moldova: *Bârza, Bârzan, Bârzani, Bârzeasca, Bârzei, Bârzeiul, Bârzescul, Bârzeşti, Bârzila, Bârzoeşti, Bârzota, Bârzoteni, Bârzoteşti, Bârzoţelul, Bârzoiul, Bârzotei, Bârzul*[4]). Chiar şi dacă pentru acestea din urmă am puteà presupune un prototip dacic cu *-s-*, deoarece vechiul *Berzovia* se găseşte scris şi *Bersovia*, acest prototip cu vremea a trebuit să să fie apropiat de etimologia populară la slavul *brăzŭ* „iute".

In forma lor actuală, *Bârza, Bârzasca* şi *Bârzava* s. *Bârzova*, apoi *Bârzan, Bârzani, Bârzeasca, Bârzei, Bârzeiul, Bârzescul, Bârzeşti, Bârzila, Bârzoeşti, Bârzota, Bârzoteni, Bârzoteşti, Bârzoţelul, Bârzoiul, Bârzotei, Bârzul* nu se pot despărţi de slavul *brăzŭ* „iute", şi în limba românească astăzi trebue considerate de origine slavă (cf. *Brzava* pe valea *Lim*-ului, etc).

3. Nu e nici o deosebire fonetică între numele râului şi al ţinutului *Bârsa*. Acel ἅπαξ λεγόμενον *Bârsi'a* dat de Tiktin după Miron Costin (Kogălniceanu, *Let.*[2] I. 360) cred că e greşală de copiare, sau chiar de tipar, şi trebue cetit *Bâ'rsia*, deci e tot *Bârsa*: „Óstea Ghicăĭ Vodă aŭ luatŭ atuncĭ în ţéra Braşeuluĭ, ce se chĭamă *Bârsia*, trĭĭ păĭânci", căci cevà mai la vale pe aceeaşi pagină cetim: „Den ţéra *Bărsei* aŭ purcesŭ oştile pren midĭlocul (*sic*, = „mijlocul") Ardéluluĭ", iar genitivul *Bârsei* nu poate aveà decât nominativul *Bârsa*.

4. După cum constată singur Melich, forma cea mai veche e cea cu *-s-*. Dintre limbile de-acum numai limba româ-

1) v. S Moldovan şi N. Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, Sibiu 1909, p. 18. — *Bărzăşti* (u. *Barzest*) din j. Bihor pare a fi derivatul lui *Barză*.
2) *Marele Dicţionar geografic*, p 454—456.
3) v S. Moldovan şi N. Togan, *o. c.*
4) *Marele Dicţionar geografic*. p. 456 ş. u.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

nească mai are numele *Bârsei* cu *-s-*; ungureşte e *Barcza*, iar săseşte *Burzen*.

Nu înţelèg acum de ce limba, care păstrează forma cea veche atestată de documentele latino-ungureşti (ca să nu mai vorbim de cele slavo-române de dată mai târzie, deşi putem să atribuim chiar curat numai întâmplării împrejurarea că în de acestea nu se găseşte mai curând de sfârşitul sec. XIV), a trebuit să împrumute cuvântul din alta, care prezintă o formă mai nouă. Apoi, dată fiind împrejurarea că streinii nu pot rosti vocala *â*[1]), care în limba românească e de proveniență foarte veche, iar scriitorii documentelor erau streini de limba românească, întocmai ca şi Lipszky, oare nu e cu putinţă ca variantele date de ei să fie încercări de a redà în rostirea proprie limbii lor şi în alfabetul latin, care nu are semn anume pentru acest sunet, numele românesc al *Bârsei*? Oare românescul *Bârsa* n'ar fi putut da naştere ungurescului *Bursza* ▽ *Borsza*, ▽ *Barcza* (cf. *Rumân* ▽ *rumuny, mânecare* ▽ *munyeķár; fărtat* ~ *fârtat* ▽ *fortát; vârcolac*, pl. *-ci* ▽ *varkulács*, etc.) şi săsescului *Burzen* (cf. *Rumân* ▽ *Rumun, mâncà* ▽ *munkà*, etc.)? Aceasta cu atât mai mult, deoarece:

5. Dintre cele trei limbi, în care se găseşte numele râului de la care se trage cel al ţinutului vestit odinioară pentru oierit, pentru „bârsanele“ sau „bârsăncile“ cu coadă scurtă şi lată, „bune de lapte, dar slabe la lână“, lână ţigaie numită tot „bârsană“, singură limba românească mai numeşte, cum am arătat mai sus (p. 2), tot *Bârsa* încă două localităţi, iar cu derivatele acesteia *(Bârsan, Bârsana, Bârseni, Bârseasca, Bârseşti, Bârsăneşti, Bârsău, Bârsăuţa, Bârsoiul)* mai multe păraie, moşii, sate, şi are *bârsa* ca nume comun pentru a însemnà: „lopăţica

1) Fiziologia acesteia şi raportul cu sunetele asemănătoare, cu toate că s'au ocupat de ea mulți specialişti şi nespecialişti (R. I. Sbiera, I. Bărbulescu, I. Popovici, G Weigand, Mladenov, E. Dăianu etc.), încă nu sânt studiate de ajuns.

2) Ca să nu mai pomenim de trecerea lui *i* la *î* în grupele *in-,im-* (*împărat*, etc.), de pildă, trecerea grupei lat. *an* la *ân* e mai veche decât întâlnirea cu Slavii (sec VI), căci *a* slavon accentuat urmat de *n* s'a păstrat intact, afară de cuvintele: *jupân, smântână, stăpân* şi *stână*. „Ces formes doivent avoir pénétré de bonne heure en roumain, avant que le passage du groupe *an* lat. à *în* se soit définitivement accompli“ (Ov. Densusianu, *H. l. r* I, p. 33 şi 271).

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

cea perpendiculară şi ca de un lat de mână de latá, care îmbină grindeiul cu plazul şi 'n care e întărită partea dinainte a cucurei [= cormanei]. Ea serveşte spre slobozirea sau ridicarea plazului dimpreună cu fierul cel lat, anume ca plugul să între mai puţin sau mai adânc în pământ" (v. *Dicţ. Acad* I[1], p. 503; Tiktin, *l. c.*, îl traduce cu: „Griessäule", „Scharbaum", „Sech-", „Kolterholz am Pfluge").

Ce e drept, nici *Dicţ Acad. (l. c)*, nici al lui Tiktin *(l. c.)* nu ne dă etimologia acestui cuvânt. În lipsă de izvoare suficiente pentru limba dacică de bună seamă nici Puşcariu, nici Tiktin n'a vrut să se aventureze în presupuneri nebazate pe fapte lingvistice care nu se pot trage la îndoeală.

Dar să examinăm puţin părerea amintită mai sus a lui Thomaschek, după care numele râului *Bârsa* ar însemnà „Birkenbach".

Inainte de toate trebue să constatăm că în adevăr, întocmai ca şi la *Moldova*, *Ţara Oltului*, *a Crişanei*, şi a *Maramureşului*, la baza numirii *Ţării Bârsei* trebue să steie numirea văii sau apei *Bârsei*, căci accidentele naturale (apele, dealurile, munţii etc.) au fost numite totdeauna înaintea satelor, oraşelor şi organizaţiilor administrative; provincia şi a primit de obiceiu numirea dela râu.[1])

Dacă ne gândim acum că în vremile vechi *bârsa* plugului puteà să se facă de obiceiu din lemn de „mesteacăn" ori „frasin", care se întrebuinţează în rotărie, deoarece e destul de tare şi nu crapă, am puteà să admitem ca prototip al acestuia o formă traco-dacică a vechiului indic *bhurjas* „Art Birke", care a putut să aibă o formă cu *-s-*, apropiată de derivatul lat. *fraxinus* „Esche" (cf. osset. *barse*, v. pr. *berse*, apoi alb *barȣ* „weisz"), nu cu *-z-* ca în derivatele slavice *(berza* ⁄ rus. *berèza* „Birke", rut. *beréza*, bg. *brěza*, scr. *breza*, sl. *brèza*, ceh. *bříza*, pol. *brzova* „Birke", apoi pamird. *furz, brug* etc.) ori cu *-k-* ca în cele germanice (v.-g. *pirihha, bircha;* v.-e. *beorc, birce* „Birke";

1) Nu insistasupra împrejurării că însuşi cuvântul *fară* ∠ *tĕrra*, cum se găseşte şi în documentele latine, e dovadă de existenţa unei împărţiri administrative vechi în care intră şi *Ţara Bârsei*, pe care am avut-o mai întâiu noi şi de la noi a trecut la vecini.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

g.-n. *barke, borke;* v.-isl, *berkr* „Rinde"; lit. *béržas* „Birke"; *bŕžlis* „Birkenzweig").

Analogii de felul acesta mai avem. Astfel, de pild , „arţar" se numeşte nu numai arborele, ci şi o parte a războiului de ţesut: „băţul (de lemn de arţar), care ţine brâglele, numit în alte părţi *brâglar(e)* (Oltenia), *jug* (Maramureş) sau băţul vatalelor (v. *Dicţ. Acad.* I', p 272), ş. a. Obiectul aşa dar a putut să se numească după lemnul din care s'a făcut[1]).

Râul *Bârsa* „Birkenbach", al cărui nume există şi în munte încunjurat exclusiv de numiri româneşti şi având trei ramuri, care toate „poartă pe lângă numele generic de *Barsa* şi un determinativ curat românesc[2]), fie în urma împrejurării că izvorea lângă nişte mesteceni sau frasini, fie după forma albiei sau cursului său, care semănă cu o *bârsa* de plug, căci multe râuri şi-au luat numirile de la deosebite însuşiri ale lor (cf. *Prahova, Bistriţa,* care în cursul său superior are numele de *Repedele* etc).

Pentru eventualitatea întâie, care ni se pare cea mai probabilă, am avea o convingătoare analogie în *Moldova*, nume de râu şi ţară, în cazul că etimologia dată de Iordan *(Viaţa românească,* XII—1920, No. 2, p. 274—276) este cea adevărată. Împreună cu *Moldişul* (părâu) din Prahova şi *Moldovişul* din Vâl-

---

1) Tocmai întors s'a întâmplat la *jugastru* „acer campestre", pentru care trebue să presupunem o formă jugaster,-astrum, derivata din jugum (= *jug*), deoarece din lemnul acestui arbore se faceau juguri; o formă paralelă este gr. ζυγία „sorte d'orme" care, după mărturia lui Vitruviu, II, 9, se numiă astfel pentruca din el se faceau juguri (v I.-A Candrea şi Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine,* p 138—139).

2) A. D. Xenopol *Teoria lui Rosler,* Iaşi 1884, p 204. Din expunerea regretatului Xenopol nu se vede destul de clar dacă cele trei ramuri sânt pâraiele înşirate pe p 203 *Bârsa fierului, Bârsa lui Bucur, Bârsa Croşetului,* ori trebue să ne gândim la alte nume în cazul ca sânt acestea, atributul a trebuit să se alăture numai când cuvântul *bârsa* îşi pierduse înţelesul original apelativ şi luase pe cel propriu pentru a numi respectivul pârâu Numirea *Bârsa fierului* nu era altfel cu putinţă. Citam la acest loc şi concluzia lui Xenopol în privinţa *Bîrsei:* „Este deci mai firesc lucru a admite că numele dat râului de Romani în munte s'a coborît în vale' unde a fost adoptat de Germanii aşezaţi acolo, decât ca el să fi luat naştere în câmp din gura Germanilor şi apoi să se fi urcat la munte între Români„ (p 204)

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

cea le derivă din numele, cu etimonul altfel neclar, al arborelui *molid (molift, molidv* etc), care ar fi primit sufixele topice românești *-ova, -iș* și *-oviș* Am fi avut deci mai întâiu *Molido'va* (cf. pentru accent *Craio'va*), înaintea căruia a trebuit să fie la început cuvântul *valea* ori *apa (râul),* iar cu sincoparea lui *-i-* neaccentuat *Moldova.*[1]) Deosebit de importantă pentru noi, ca și pentru sprijinirea etimologiei propuse de Iordan, este împrejurarea că, chiar în județul Neamțu, de unde curge Moldova, se găsește un părâiaș numit *Molidul,* deci numai cu numele arborelui, fără nici un sufix, ca și *Bârsa.*

Numele ținutului *Țara Bârsei* în acest caz așa dar ar puteà să însemneze: „ținutul apei (văii, râului) mesteacănului sau frasinu'ui", „Țara Mesteacănului" sau „Frasinului (cf. numele de sate sau părți de hotar *Mesteacăn, Mestecăniș, Frasin, Frăsiniș, Făget, Nucet,* apoi numele comune: *alunș, brădiș* și *brădet, cărpiniș* etc.)[2]).

---

1) Până acum filologii se gândiau la o origine gotică: ∠ got. *molda* (= „praf") + suf.-*ova* (cf. *Prahova*), analog *Moldei* din Bohemia. Dar etimologia aceasta, deși are un reazem în numele cățelei *Molda* păstrat la cronicari, (cf. și trans., olt. *Moldă* „albie, troacă" ∠ germ. *Mulde*) se poate admite cu greu. Mai întâiu în limba noastră nu s'au păstrat elemente a căror origine gotică ar fi sigură Ar fi greu de explicat cum a putut să rămână tocmai din limba gotică un nume de râu și țară care a avut și are o însemnatate atît de mare în viața poporului românesc ca *Moldova.* In sfârșit *Moldau*-l din Boemia pare a fi o etimologizare populară germană a cehului *Vltava.* A doua, derivația ar fi hibridă ceeace încă trebue să ne dea de gandit.

2) In acest caz s'ar putea să fie oarecare legătură între cuvântul nostru și m.-lat *bersa,* deși e greu de spus cum ar fi putut ajunge un element tracic în limba franceza, căci fr. *berser* „mit dem Pfeil jagen" e un derivat al acestuia (cf germ. *Birsch,* f și *Pirsch* f. „Waldjagd mit Spürhunden", *birschen, pirschen* ∠ mai vechiu *birsen,* iar acesta din v. fr. *berser,* apoi engl. *berselet*). Altfel originea m.-lat *bersa* și a fr. *berser* nu e clară. *O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumkunde.* I. Halbband Strassburg, 1901, p 386, ne spune: „Ein anderer mlat Ausdruck für den Wildpark ist *bersa,* eigentlich der Zaun des Brühl (vgl oben lat *roborârium*), womit altfrz *berser* ‚mit dem Pfeil jagen', mhd. *birsen* zusammenhangen scheint, deren Grundbedeutung demnach ware: „in einem *brolium* jagen'. Nach Du Cang [2] u *bersa* ware auch dieses Wort keltischer Provenienz (arem *berse* ‚prohibitio', *bers* ‚Schutzzaun), allerdings bezweifeln sowohl Diez S 520 wie Körting (Lat.-rom. W.) diese Erklarung der Sippe *berser; —birsen,* ohne freilich selbst etwas einleuchtendes vorbringen zu können." Intre elementele romanice din *REtwb.*-ul lui Meyer-Lübke nu-l găsim: Cumpotrivă acesta adauge în o notă din „Wortverzeichnisse", p. 775[1]

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

In cazul al doilea, care e mai puțin probabil, deci nu insistăm mai amănunțit asupra lui, ar puteà să însemneze „ținutul râului al cărui curs sau albie se aseamănă unei *bârse* de plug".

Adaugem încă că *bârsa* plugului se numește în multe locuri *Bârță* (v. *Dicț. Acad.*, *ibid* Tiktin, *l. c.*), deci tocmai cetirea pe care o recomandăm pentru *Burcza* lui Lipszky, din care s'ar puteà explicà ușor ungurescul *Barcza* și săsescul *Burza* și *Burzen*[1]).

6. In sfârșit, dacă Melich admite originea dacică a numelui râului și al ținutului pus în fruntea acestei notițe, fie ea cea bănuită de Thomaschek, ori alta[2]), dar nu admite împrumu-

---

„*berser* frz Zu 1051 (adica: **bersium* „Wiege") ist ausgeschlossen, da die afrz. Form. *berser*, nicht *bercier* lautet". Dacă admitem pentru m.-lat. *bersa* o proveniență celtica cu *Du Cange*, ar fi greu să explicăm cum a ajuns acest cuvânt, cum crede D-l *Bogrea*, *Drum drept*, XII, No. 4, p. 62, în românește unde e poporal, foarte lățit, cu înțelesurile și formele amintite în acest studiu E si vechiu, căci îl găsim încă din sec. XII în documentele latino-ungurești în o formă care însă nu arata o origine cu *-e-* (sec. XII. *Borcha*; sec XIII: *Burza*, *Bursa*, *Burcia*, *Burcya*, *Borza*), iar în cele slavonești din sec. XIV, cu forma actuală românească Dacă cea latino-ungurească n'a fost, care ar fi putut fi calea pe care ne-ar fi putut veni un lat.-medieval *bersa*, fie de origine celtică, ori de alt fel, care n'ar fi suferit metafonia lui *-e-* după care în silaba următoare se găseà un *a*, ci după labialai și-l-ar fi modificat în *â*? E sigur adică ca din un lat. *bersa* n'am puteà aveà românește decât **bearsă*, **barsă*

1) Element românesc vede în *Burzen* și *Burzenland*-ul săsesc I. Brenndörfer în un serios studiu întitulat *Román (oláh) elemek az erdélyi szász nyelvben*, Budapest, 902, p 63 „**Burzen**, *Burzenland*, *Barcza*, *Barcza*, *Barczaság* · rom. *Bârsa*, *Țara Bîrsii* (Slav *Berzova*)"

2) După cele spuse despre Țara Bârsei ne m putea gândi, de pildă la o vale a „oii", la o legătură oarecare cu alb *ber* m „Schaf, Weidevieh", un vech u cuvânt alpin care se întâlnește sî în dialectele din Italia de nord în formele *bar*, *berr*, „Widder", *bera*, *bero* „Widder, Schaf", *birr* (v. G Meyer *AEtWb*, p 33 și Meyer-Lübke *REtWb*. N 1049, p 75; cf încă gr βάρηχοι ἄρνες, βάρτον, πρόβατον Hes si deosebitele forme slavice ale v bulg. *baranŭ*; în sfârșit sved. *bärse*, *barre* „Widder", a cărui legătură cu celela te de mai nainte e contestatată de unii, Berneker, *SlEtwb*, p. 43)

Considerând că trebue să pornim de la numirea văii, nu a țării, cum am amintit, cea mai puțin probabilă e legătura cu alb *bĕrst* „Wein— und Öltrestern, Dungerde"; care a pătruns în albaneză din lat *brisa*, și încă destul de târziu, cum ne arată fonetismul, care cere -š- în loc de *-s-* cf Diez, *Wb.* op. 433, Walde, *LETWb*, p. 97, Meyer-Lubke, *REtwb*; No 1307 p 95). Și accentul (în albaneză cuvântul e accentuat pe ultima, în românește pe penultima) ne face greutăți Altfel cuvântul latinesc, cum arată Walde *l. c.*, poate să fie înrudit cu gr. βρύτεα, βρύτια „Trestern" (Athenaeus) și cu tracicul βρῦτον, βρῦτος „Bier" (cf. v germ. *briuwan* „brauen", lat *defrutum* „eingekochter Most")

Ori cum însa, nu se poate despărți numele comun *bârsă*, *bârță*, care există în limba noastră, de cel al apei și ținutului *Bârsei*, și în acest caz singura etimologie acceptabilă e a lui Tomaschek.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

tarea ungurescului *Barcza* şi *Barczaság* şi a săsescului *Burzen* şi *Burzenland* din românescul *Bîrsa*, *Ţara Bârsei* din pricina că pe timpul venirii Ungurilor şi a Saşilor nu ar fi putut să fie Români pe aceste plaiuri; apoi dacă Ungurii veniţi în Ungaria — în secolul al IX-lea, ajunşi în *Ţara Bârsei* după Saşi, care înşişi au venit acolo numai după invitarea cavalerilor Teutoni veniţi la 1211[1]), n'au împrumutat aceste nume nici de la Slavii veniţi în secolul al VI-lea; care popor să le fi păstrat până la venirea lor, împreună cu numele de origine dacică ale celorlalte râuri despre care a fost vorba mai sus? Goţii şi Gepizii? Ori să fi fost Daci neromanizaţi până la venirea Ungurilor? O i totuşi Dacii romanizaţi le-au păstrat? Cine sânt acum urmaşii acestor Daci romanizaţi, Ungurii ori Românii? Iată nişte întrebări la care Melich ne e dator cu răspunsul.

Ov. Densusianu *(H l r* I, p. 293), vorbind de teoria lui Rösler, spune între altele următoarele:

„Si quelques noms de rivières présentent une certaine ressemblance avec ceux qui nous sont donnés par les historiens et les géographes anciens, cela ne peut prouver grand'chose. Il faudrait trouver des formes qui montrent dant *(sic,* „dans") leur phonétique des particularités propres au roumain, puisque seulement dans ce cas on pourrait soutenir que l'élement roumain continue directement celui de l'époque romaine. Or, de telle formes n'ont pas encore été produites, car nous ne pouvons comprendre comment on saurait tirer quelque chose de noms tels que *Argeş*, *Olt*, qu'on a souvent cités et à tort pour prouver qu'ils reproduisent, d'aprés les lois phonétiques roumaines, les anciens *Ardessus*, *Aluta*".

Aş avea mare mângâiere sufletească dacă cetitorii acestei notiţe-polemice ar fi rămas cu convingerea că, alături de numele muntelui *Târnpa*, s'a găsit şi un nume de râu care în fonetismul său arată particularităţi proprii limbii româneşti, care se reflectă şi în forma pe care i-au dat-o vecinii care l-au luat de la noi.

1) v. N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol II Bucureşti, 1915, p. 31—32

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)

5. Auşeu.

Am amintit că multe cuvinte îşi pierd în limbă funcţiunea de nume comune, dar rămân în aceasta încă mult timp, legându-se de un loc ori o persoană, ca numele propriu al acesteia *(Tâmpa, Chicera, Măgura* etc) Aşà e şi cuvântul *Auşeu* o comună din judeţul Bihor, pl. Aleşd.

El ne păstrează un derivat al substantivului *auş* ∠ *avus* + suf. *uş*, care după Hasdeu, *Etym. Magn.* 2139 se mai întrebuinţează la Olteni, apoi îl găsim în *auşel* şi, cum crede Weigand (*Jahresbericht*, XIII, 108) în *deácş* şi *neáoş*. *Auş* e, la Aromâni, cuvântul obicinuit pentru „moş". Traducerea ungurească *Őssi* ne dovedeşte că avem de a face în numele satului *Auşeu* cu un nume care însemnà „străvechiu", însemnare care se potriveşte foarte bine unui derivat al lui *auş*, care s'a întrebuinţat odinioară şi în Bihor.

BDD-A14605 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:19 UTC)